VRELA I PRINOSI ZBORNIK ZA POVIJEST ISUSOVAČKOGA REDA U HRVATSKIM KRAJEVIMA

JOSIP PREDRAGOVIĆ D. I. (ZAGREB):

ISUSOVCI U PETROVARADINU 1693.—1773.

POSEBNI OTISAK IZ SVESKA 9 (1939)

SARAJEVO 1939.
»NOVA TISKARA« VRČEK I DR.

Josip Predragović D. I. (Zagreb):

Isusovci u Petrovaradinu 1693.—1773.

SUMMARIUM. — Petrovaradini, in fortalitio firmo et urbe quondam confinii militaris, ad dextram Danubii in Syrmio seu Croatiae parte orientali sito, Societas Iesu anno 1693. pedem fixit, postquam ii fines iugo turcico excusso libertatem nacti sunt. Patrum labores primis annis suscepti in castris pro militibus, dein pro populo croaticis et germanicis concionibus habendis et sacramentis administrandis, postea excursiones faciendo animarum causa in remotiora etiam loca non sine praesenti aut vitae aut vinculorum iniciendorum periculo ex parte Turcarum imminente, ubique haud mediocri cum fructu coronati erant. Circa annum 1701. comparatis eleemosynis ecclesiam S. Georgii Martyris exstruxerunt, quae 20. Mai 1714. consecrata erat, cuius tamen anniversarium consecrationis quotannis Dominica VII. post Pentecosten sollemnissime celebrabatur. Etsi Patres iam anno 1686. annexam curam Parochialem habuerunt, canonice vero erecta est Parochia anno 1701., quam insignis protector et fautor S. I. cardinalis Leopoldus e comitibus Kolonić, archiepiscopus Strigoniensis et Hungariae primas, antiquitus ex Croatia oriundus, decreto 13. Iulii 1703. dato ab ecclesiastica iurisdictione Syrmiensis Episcopi exemit et Ordinario Strigoniensi immediate subiectam fecit. Superior Domus S. I. semper erat simul et parochus Petrovaradinensis. Praeter alios eximios benefactores Ecclesiae numerandi sunt civis Simić Croatus anno 1729., et a. 1733. matrona Margarita Uzanin item ex natione Croatica. Primus Petrovaradinensis missionarius e S. I. et primus Superior erat P. Ioannes Farkaš, qui Superiorem Petrovar. 12 annos egit et Varaždini 1707. mortuus est. — Congregatio »Agoniae Domini«, a. 1713. erecta vitam christianam plurimum fovebat. — Fusius marratur ortus et progressus cultus thaumaturgae imaginis B. V. Mariae »Tekijska Gospa« nuncupatae, quam in capella prope Petrovaradinum, a Patribus exstructa, summa devotione prosequebantur fideles atque de celeberrima victoria speciali auxilio Virginis Mariae sub principe Eugenio de Turcis obtenta a. 1716. die 5. Augusti, qua die circa ipsam memoratam capellam atrocissimum proelium saevierat. Grassante peste annis 1738. et 1739. Patrum heroica virtus splendidissime enituit. Variae tribus (coetus) opificum, praesertim vietorum et sartorum, eorumque religiosae sollemnitates tractantur. Quae et quales relationes Episcopos inter et Iesuitas Petrovaradini fuerint, exponitur. — Anno 1729. Iesuitae Petrovaradini catholicam scholam trivialem, primam in Syrmio, aperuerunt, a. 1765. scholas litterarum humaniorum in suis aedibus instituerunt. Annectuntur quaedam de celeberrima Socherorum familia, ex qua omnes sex filii Societati Iesu nomen dederunt in eaque claruerunt, quorum duo, Theophilus et Franciscus Xaverius, Petrovaradini saeculo XVIII. cum in vinea Domini pro fidelibus tum pro iuventute in scholis strenue laboraverunt. In fine res oeconomicae parochiae et domus earumque difficultates exponuntur.

VRELA I LITERATURA.

DIARIUM **Missionis Petrovaradinensis Societatis Iesu. A Decima Sexta Iunii** (nečitljivo, valjda »inchoatum« ili »inceptum«) **Anno 1729. Rkp.**

To je kućni dnevnik starih petrovaradinskih Isusovaca. Pisan je latinski kao što je tada bio običaj, danas se piše u nas obično hrvatski. Čuva se u arkivu rkt. župskog ureda »Uzvišenja sv. Križa« u Petrovaradinu, Ljudevitov dol (zasad Novi Sad IV). Diarium in folio 32.5 cm× 21.5 cm, čvrsto uvezan. Sprijeda su četiri nepaginirane strane, dalje kasnijom rukom označena je olovkom paginacija 1—200. Prvih 189 strana sasvim je dobro sačuvano: od 16. VI. 1729. do 29. XI. 1738.; na stranama 190—218. do 5. X. 1739. više puta manjka zadnji redak dolje i nešto na strani, jer je nagoreno; str. 219. i 220. djelomično sačuvana. Dalje nema paginacije. Kako je Diarium stradao od vatre, mnogo je daljnih strana što oštećeno što izderano, a izderano je i čistih strana; na koncu ima praznih potpunih 48 strana. Do koje se je godine bilježilo u njemu, ne da se točno ustanoviti, no čini se do g. 1742. ili 1743. Kućni dnevnik u Isusovaca, ako je broj članova malen, vodi kućni starješina (Superior), inače zamjenik kućnog starješine (Rektora ili Superiora), a taj se zove u Isusovačkim kućama »Minister domus«. U Petrovaradinu nije bio nikada »Minister domus«, pa ni onda kad je bilo u kući po 9 ili 10 Isusovaca. Pa zato je ovaj petrovaradinski dnevnik pisao ili kućni starješina ili koji drugi Otac, kome je taj posao povjerio Superior ili možda Historicus domus.

Mortui et sepulti Petro-Varadini Anno 1706 usque ad annum 1737 inclusive. — U arhivu petrovar. župe »Uzvišenja sv. Križa«.

Protocolum defunctorum ab Anno 1768 usque 1788. Tomus 2dus. — U arhivu petrovar. župe »Uzvišenja sv. Križa«.

Catalogi Breves Missionis Petro-Varadinensis 1695—1699 (Austr. 126); 1700—1714 (Austr. 127); 1715—1721 (Austr. 128), rukopisi u gen. arhivu Reda.

Catalogi triennales I. Missionis Petrovaradinensis 1696—1770., sastavljeni obično svake treće godine.

Litterae Annuae Provinciae Austriae Soc. Iesu 1615—1771. Rukopis u Nacionalnoj biblioteci u Beču. (Upotrebljeni su izvadci iz tih Annua učinjeni od o. Miroslava Vanina, koji mi ih je odstupio na porabu).

Historia Collegii Zagrabiensis. Rukopis u sveučilišnoj biblioteci u Budimpešti. — F a n c e v, Građa za povijest šk. i knjiž. rada Isusovačkog kolegija u Zagrebu 1606—1772. I. Zagreb 1934., II. Zagreb 1837. (Posebni otisci iz »Starina« XXXVI. i XXXVII).

Historiae Residentiae Poseganae. Rukopis nadbiskupskog arhiva u Zagrebu.

I. N. Stöger, Scriptores Prov. Austriacae S. I. Viennae 1855.

C. Sommervogel, Bibliothèque de la Compagnie de Jésus.

N. Nilles, Symbolae ad illustrandam Historiam Ecclesiae orientalis... Oeniponte, vol. I. et II. 1885.

M. Pavić, Biskupija sriemska (1699—1773), Glasnik biskupije bosanske i sriemske XXV. Đakovo 1897.

I. Okrugić, Geschichtliche Skizze vom Entstehen und weiterem Bestande des Gnadem- und Wallfahrts-Ortes Maria-Schnee nächst Peterwardein. II. Auflage. Neusatz. Ivkovits. 1905.

Catalogus Personarum, et Officiorum Provinciae Austriae S. I. pro annis 1722—1773. — Tiskani su svake godine u folio formatu.

Briisztle, Recensio universi cleri Dioecesis Quinque-Ecclesiensis. Quinque Ecclesiis t. I. 1874, t. III. 1879.

1. — Dolazak i rad Isusovaca prvih godina. Crkva sv. Jurja.

U Slavoniji nastanili su se Isusovci koncem 17. stoljeća najprije u Osijeku i to g. 1687., a zatim nastojanjem k a r d i n a l a K o l o n i ć a 1693. u Petrovaradinu.

Grof L e o p o l d K a r l o K o l o n i ć (Kollonitsch, Kollonitz, Kollonich, Collonicz) markantna je ličnost austrijskog i ugarskog crkvenog i političkog života. Kolonići su austrijska plemićka obitelj, koja je nastala u 13. stoljeću u H r v a t s k o j. Rodio se je 26. listopada 1631. u K o m o r n u. Kao malteški vitez odlikovao se je g. 1651. kod K r e t e, a g. 1655. u D a r d a n e l a m a. Postao je g. 1668. svećenik, g. 1669. biskup u N j i t r i, g. 1670. biskup u B e č k o m N o v o m M j e s t u, g. 1672. predsjednik ugarske dvorske komore. Za opsade B e č a g. 1683. istaknuo se je srčanošću i dobrotvornošću. Godine 1685. postao je biskup u Đ u r u (Raabu), g. 1686. kardinal, 1688. nadbiskup u K a l o č i, 1692. ministar, g. 1695. nadbiskup o s t r o g o n s k i i madžarski primas. Umro je u B e č u g. 1707., a pokopan je na vlastitu želju u Isusovačkoj crkvi u P o ž u n u (Bratislavi), gdje su mu Isusovci g. 1737. na crvenoj mramornoj ploči postavili odulji epitafij.

Kolonić je bio vanredno sklon i odan Družbi Isusovoj. Za velika dobročinstva, što ih je iskazao Isusovcima, zahvalio mu je O. T i r z o G o n z a l e s, general reda Družbe Isusove, posebnim pismom od 8. studenoga 1698. (Litt. Ann. Austr. S. I. 1698). U toj poslanici veli general, kad bi za sva dobročinstva, što ih kardinal iskazuje Družbi Isusovoj, hotio zahvaljivati, bio bi uvijek zaokupljen ovakovim pismima, a kardinalu bi na taj način dosadio. Primljene blagodati u zahvalnoj uspomeni sačuvati više je nego zahvaljivati. Kardinal-nadbiskup je Isusovcima dao mnogo tisuća forinti kao fundaciju u P o ž u n u (Bratislavi) i druge svote na drugim mjestima kao u rezidencijama Isusovačkim u K o m o r n u, O s i j e k u, P e t r o v a r a d i n u i u drugim misijama. Zato on, general Družbe Isusove, ne može dulje šutjeti, pa neka kardinal dopusti, da mu ovaj list zahvale položi do nogu, te mu u svoje ime i u ime cijele Družbe Isusove, a osobito austrijske Isusovačke pokrajine, iskaže vječnu zahvalnost. Za napredak i sreću kardinalovu odredio je general, da svaki svećenik u cijeloj Družbi Isusovoj

prikaže šest sv. Misa, a svaki, koji nije svećenik, da izmoli šest sv. krunica. A i u druge žrtve i molitve Družbe Isusove neka bude kardinal uključen.

Prvi put nalazimo imena Isusovaca petrovaradinskih u šematizmu za g. 1695.[1]) A to su O. Ivan Farkaš, starješina i O. Ignacije Rames, dušobrižnik za Nijemce. Ali Litterae Annuae Prov. Austr. za godinu 1693. pišu: »Missionarius Petro-Varadiensis apostolicos labores etiam plerumque partitus est cum castrensibus operariis...« A koji je to missionarius jer mu se tu ne spominje ime? Catalogus trienn. 1696 (Austr. 50. p. 291) navodi kod O. Iv. Farkaša: »Praefuit Missioni annis 3«, a naredni od g. 1700. »Superior Missionis Petrovaradini annis 7«; odakle slijedi, da je O. Farkaš bio onaj misionar godine 1693. i prema tomu prvi Isusovac u petrovaradinskoj Isusovačkoj kući. A Litt. Ann. Prov. Austr. (Austr. 195 f. 205) za g. 1738. izrijekom vele, da su Isusovci došli u Petrovaradin godine 1693. i da je prvi superior bio O. Ivan Farkaš.[2])

O. Ivan Farkaš (Farckas, Farkas) rodio se je u Liptavi (»Lyptoviensis«) u travnju 1653., primljen je u Isusovce u Trnavi, stupio je u novicijat u Trenčinu 21. listopada 1677. Svršio je u svijetu trogodišnji tečaj filozofije i postao »philosophiae magister«. Kao Isusovac učio je 4 godine bogosloviju. Profesor je bio na gimnaziji 6 godina i to: u Trenčinu, Šopronju i u Zagrebu (1688). U Zagrebu je bio i upravitelj male đačke Kongregacije Marijine. (Hist. Coll. Zagrab. 1688. »P. Ioannes Farkas. Rhetor. Praes. minor. Congregat. Studiosor«). Godine 1690. coadiutor spiritualis formatus. Bio je 3 godine propovjednik (Conc. slav. 3°; gdje?), godinu dana propovjednik u Osijeku, (Cat. 1. Miss. Essek. za g. 1693. navodi O. Ivana Farkaša, da je bio te godine u Osijeku — ne kao starješina — bit će da je bio u Osijeku od jeseni 1692. do jeseni 1693. propovjednik u Osijeku, i odanle 1693. u jesen ili nešto prije došao u Petrovaradin). Znao je dobro hrvatski (govor štokavski i kajkavski), madžarski i njemački (Cat. 1. Miss. Petro-Varad. S. I. 1696. i 1700). — Umro je u Varaždinu 1. prosinca 1707. Bio je starješina petrovaradinski 12 godina (»egit Superiorem Missionis Petrovaradiniensis duodecim«. Tako Rotulae originales fol. 177. u benediktinskoj knjižnici u Admontu).

1) Austr. 126. fol. 537. — O. Vanino D. I. ima u svojim bilješkama (ali nažalost nije označio izvora), da je statio Petrovaradinensis otvorena 1693. s dva Oca Isusovca, i da su g. 1694. bila također dva svećenika Isusovca u Petrovaradinu. Bit će da je g. 1693. i 1694. — Catalogi Breves za te godine ne postoje — jedan Isusovac bio vojni svećenik za vojničku posadu, a drugi za duhovnu pastvu vjernika (naime O. Farkaš). Na to nas upućuje, što vele Litt. Ann. 1693., i jer je u kasnije doba — kako je to zabilježeno u Diar. petrovarad. više puta — po koji vojni svećenik Isusovac pomagao petrovaradinskim Isusovcima u župnim poslovima.

2) »Anno saeculi superioris tertio et nonagesimo, cum recepto Petrovaradino Missionariis nostris in urbem admissis nullum adeo templum suppeteret, egit primus domicilii Superior P. Ioannes Farkas ut extra urbem sacellum nanciscerentur.«

Petrovaradin oslobodivši se Turaka g. 1687. bio je vojnički grad, pun carske vojske. Radilo se mnogo, da se što bolje utvrdi. U tu je svrhu poslao bečki papinski nuncij u Petrovaradin izdašnu svotu, a donjoaustrijska vlada oveći broj radnika (zidara, kolara itd.). Zapovjednik Kaiserfeldt tražio je milijun talira, da bude petrovaradinska tvrđa što jača. I car Leopold I. vidjevši nacrt obećao je, da će poslati 100.000 talira, a Kolonić taj novac namaknuti. U Lasu kod Petrovaradina dao je Kolonić podići lazaret. Dne 8. listopada 1692. bilo je 3000 bolesnika, dok ih je prije znalo biti i do 5000. Troškovi za bolnicu iznosili su 52.285 forinti. Zadaća Isusovaca bila je u Petrovaradinu u prvom redu misionarska. Na čelu Missionis Varadiensis bio je superior. Prvo doba radili su osobito za vojnike. Kasnije u službenom šematizmu za g. 1696.[3]) veli se: Dva su svećenika, od kojih jedan svake nedjelje i blagdana propovijeda puku njemački, drugi je spreman da govori hrvatski i madžarski, ali jer u donjem gradu (»in inferiore civitate Aquatica«) — samo tu obitavaju Hrvati i Madžari — nema kapele, zato je tuj i tamo prisiljen ispustiti propovijed. Nada je, da će ove godine car podići crkvu, gdje će se moći propovijed držati. Isusovci obavljaju župničke poslove (»Habet annexam curam Parochialem« naime Missio).

Kanonski je osnovana župa petrovaradinska u tvrđi po kardinalu Koloniću godine 1701. Župnikom je bio sve do ukinuća Družbe (1773) superior, komu je Kolonić odredio bir u desetini vinskoj. Isti je odlukom od 13. srpnja 1703. izuzeo župu od redovite jurisdikcije srijemskoga biskupa i podredio neposredno jurisdikciji ostrogonskoga nadbiskupa.[4])

Požrtvovna ljubav petrovaradinskih misionara (bili su to g. 1697. O. Ivan Farkaš i O. Nikola Rota) nije se bojala ni okova ni smrti: ne okova, jer su išli do 18 leuka (leuka je iznosila 1500 koraka) prema Turskoj, da utješe bolesnike, uz očitu pogibelj da budu zarobljeni; nije se plašila smrti, jer su s bolesnim vojnicima, što ih je carska vojska pošavši u Sentu ostavila kao nesposobne za boj u Petrovaradinu, neprestano općili pa su i sami zaraženi istom da nijesu sasvijem podlegli.[5]) I godine 1701. starali su se dva Oca, Farkaš i Fridrik Perizhoff — za tijelo i dušu vojnika, kad je vojska trpjela od kuge. Zarazna bolest zahvatila je doduše i njih, ali oni su nastavljali rad i bolesni, pa im nije nijedan vojnik umro bez sakramenata. (Litt. Ann. 1701). Među šestoricom ljudi, koji su g. 1697. bili osuđeni na smrt, bio je neki razbojnik pravoslavne vjere. Kroz 6 sati na stup pričvršćen užasno je više rikao nego uzdisao. Videći misionarevu ustraj-

3) Cat. I. Miss. Petr., Austr. 50, p. 291.
4) Pavić str. 145.
5) Ex Litt. Ann. navodi Nilles, Symb. II. 793.

nost, koji je do konca ustrajao uz njega, napokon se gane, odreče se krivovjerja i postade katolik. I odmah, veli pisac Annuâ, kako se je nadati, s raskajanim razbojnikom dođe u raj; nikada nije sretnije otimao, nego dok je eto ugrabio nebo. Gledajući to pravoslavni rekoše: da će Isusovci ići i u pakao, da i jednoga predobiju za svoju vjeru.[6]) Nijesu se petrovaradinski Isusovci OO. Ivan Prentaler, superior i Nikola Rota godine 1698. ograničili u svom apostolskom radu samo na Petrovaradin, nego su obilazili i tvrđave blizu Beograda: Titelj i Sablju (»proxima Albae — Graecensis castella, Titul et Sablia«) radeći za duše, i to uz pogibelj života ili uz opasnost da padnu u tursko sužanjstvo. Ali veriga se ne plaši generozna ljubav, one su zlatno runo, dragocjeno neokaljanom Jaganjcu Božjem. (Litt. Ann. Prov. Austr. 1698. — Austr. 156).

O. Ivan Prentaler (Prendaller, Prenthaller) rodio se g. 1651. u Bezenju (»Bezenyensis«) u Madžarskoj u đurskoj biskupiji, stupio je u Isusovce 1669. U Pečuhu je bio dvanaest godina hrvatski propovjednik' dušobrižnik i misionar. Po Cat. Brev. (Austr. 126. f. 646) bio je u Petrovaradinu samo godinu dana i to g. 1698. kao superior, propovjednik i dušobrižnik za Hrvate (»Conc. et Oper. Illyric.«). Umro je u Ostrogonu 12. studenoga 1719.[7])

Za g. 1699. navode Litt. Annuae ovo: Za ratnih godina primanje sakramenta svete pomasti kod umirućih mnogo se zanemarilo. Ovaj lijepi kršćanski običaj opet je hvala Bogu oživio. I tako se je ove godine mnogo stotina umirućih okrijepilo ovim sv. sakramentom. — Među posadom u tvrđi petrovaradinskoj nastala je buna. Hrane je bilo malo, plaća slabo dolazila. I zato odlučiše neki, da prijeđu Turcima. Za osam dana već 13 ih je prešlo. Isusovci stanu nezadovoljnike odgovarati od prijelaza na islam. Nijesu žalili ni vremena ni truda, da ih milostinjom opet umire. A bilo je opet i takovih, koji su s islama prešli na katoličku vjeru, pa se opet vratili na islam. Isusovci mnogima dadoše materijalnu pomoć i tako zaustaviše otpad. Kardinal Kolonić isposlovao je slobodu stotini kršćana, koji su zapali u tursko ropstvo. Među njima su bila 2 madžarska grofa, tri potpukovnika, tri vrhovna zapovjednika straže (»supremi vigiliarum praefecti«), ostali su bili plaćenici. Jedan od petrovaradinskih Isusovaca — bit će da je bio sam superior O. Farkaš — brinuo se je za njih pomoću generala tvrđave. — Kao što prijašnjih godina išli su Isusovci vrlo često k narodu, koji nije imao duhovnog pastira, unatoč opasnosti od Turaka i razbojnika i po 12 milja daleko, navlastito u korizmi i pred Božić, da dijele sv. sakramente. Srijem

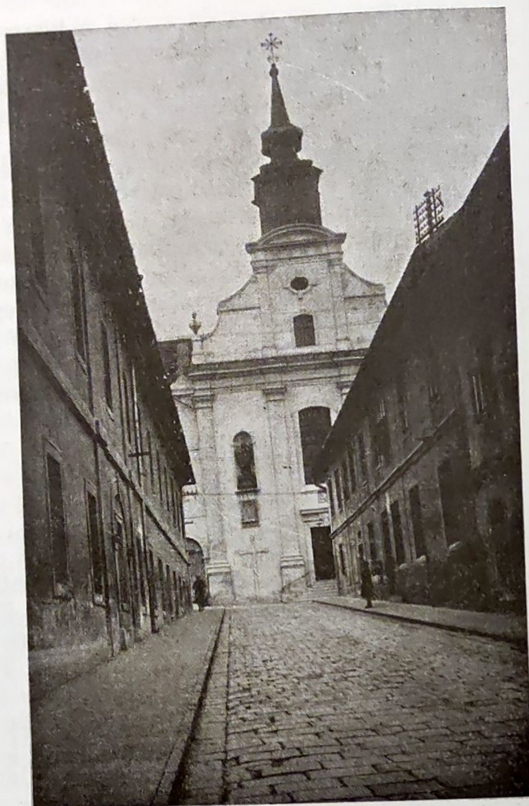
[6]) Ex Litt. Ann. navodi Nilles, Symb. II. 792.
[7]) Nilles, Symbolae I, 370. po nekrolozima austrijske provincije. — Brüsztle, Recensio III, pg. 85.

je bio tada prava misijska zemlja (terra missionis), gdje nije bila još uređena prava i redovita hijerarhija. — Interes za gradnju velike župske crkve sv. Jurja, zaštitnika vojske, bio je jači. (»Ferbuit opera in exstruenda S. Georgio militum patrono ecclesia«). I gradila se je crkva milostinjom pobožnih ljudi, koja je tokom godine nadmašila svotu od 500 rajnskih forinti.

Crkva je sagrađena oko g. 1701.[8]) Na velikom žrtveniku u sredini je velika slika sv. Jurja, na evanđeoskoj strani kip sv. Ignacija Lojolskog, utemeljitelja Družbe Isusove, a na apostolskoj sv. Franje Borgije D. I. Godine 1713. nabavila je kuća za crkvu orgulje (»organum minus, positivum vocant«), pa su iste godine prvi put na Ignacijevo svirale za sv. Mise, koju je pjevao Franjevački gvardijan (»respondentibus choro ejusdem ordinis fratribus«). Godine 1727. kupljeni su (»non levi sumptu«) u Beču talambasi (»campestria tympana«). Osim velikog žrtvenika sv. Jurja podigli su Isusovci tokom vremena i žrtvenike sv. Križa (»altare privilegiatum«), Bl. Dj. Marije, sv. Franje Ksavera, sv. Ane, a godine 1732. (Litt. Ann.) i oltar sv. Ivana Nepomuka, koji je stajao oko 90 for. Ovoga su sveca Petrovaradinci i okolica osobito štovali. U samom Petrovaradinu bio je još napose svečev kip podignut g. 1735., a u Novom Sadu blizu prijelaza (»ad traiectum«) bi sagrađena i kapela sv. Ivana. Ova je do nedavno stajala. Za starješinstva i župnikovanja O. Andrije Zambergera g. 1732. crkveni pod popločen je preko polovice osmerokutnim opekama, kor u crkvi sagrađen, nabavljene nove velike i lijepe orgulje za 500 forinti. Isti je g. 1733. i 1734. mnogo učinio, da bude crkva iznutra što ljepša. Zvonik je g. 1736. premješten na prednju stranu crkve i pročelje crkve bi dotjerano i urešeno s dva kipa: sv. Franje Ksavera i sv. Ivana Nepomuka. Od raznih dobrotvora crkve svakako je spomenuti Hrvata Simića (»Simich Illyrus«) i Hrvaticu (»natione Illyrica«) Margaritu Uzanin. Prvi je darovao 200 for. pa se nabavilo u Beču lijepo svetohranište. Na vratima je Zadnja večera, a sa svake strane kip: s desne bl. Gospa, s lijeva sv. Pavao apostol. Na zastoru

[8]) Pavić str. 145. citira Serenj, Vis. can. 1735—46 i Paxi Vis. 1763—6, pa veli, da je sagrađena iza 1701. — Schematismus cleri đakov. biskupije za g. 1928. veli: Ecclesia s. Georgii M. a. 1701. — Petrovaradin se zvao u rimsko doba Casum Acuminicum. Starodrevnu župu petrovaradinsku imenuje prvi put papa Inocencije III. u pismu od 13. lipnja 1198. »parochia Varod.« Samo mjesto dolazi u 12. vijeku kod bizantinskih pisaca u grčkoj formi »Petrikon«, a kod domaćih »Varadinum Petri«. Spominju se župnici Mihael i Almirius de Varadino Petri. U Petrovaradinu je bila u srednjem vijeku prekrasna crkva sa divnim slikama Svetih, Majke Božje i Isusa, i kako se čini godine 1501. obnovljena. Gl. Pavić, Župe i crkve (današnje biskupije) bosansko-sriemske u srednjem vijeku, Glasnik bisk. bos. i sr. XXVI. 1898. str. 191.

je kugla s križem, što ga drže 2 anđela. Odozdo na podnožju ima latinski natpis (»chronographicum«): ThesaVrVs sIMIChIannae VIVo Deo saCratVs — daje godinu 1729., a znači: Blago obitelji Simić posvećeno Bogu živome.[9]) A gđa Uzanin učinila je crkvu sv. Jurja baštinikom cijelog posjeda,

Sl. 1. **Petrovaradin (Tvrđava): Pročelje župne crkve sv. Jurja.**

što ga ostavlja iza svoje smrti, naime kuće, pivnice, vinograda dobro obrađena.[10]) Dan sv. Jurja, crkveni god (Patrocinium templi, Festum S. Georgii et Titulare Ecclesiae) — tada je bio za cijelu crkvu zapovjedni blagdan i slavio se u nas 24. travnja — oglašivao se je u nedjelju prije Jurjeva nesamo u Isusovačkoj

9) Litt. Ann. 1731.
10) Litt. Ann. 1733.

crkvi nego i u crkvi OO. Franjevaca u Petrovaradinu, pa i u župnoj crkvi u Novom Sadu.[11])

Svečano se slavilo i Posvetilo crkve (Dedicatio templi) sv. Jurja, i to svake godine 7. nedjelje po Duhovima. A bila je posvećena 20. svibnja 1714.[12]) Već uoči dana izvjesili su se bar-

Sl. 2. **Petrovaradin (Tvrđava): Ponutrica župne crkve sv. Jurja.**

jaci na crkvi, a godine 1731. dapače već osam dana prije.[13]) Počevši od Jurjeva prva sv. Misa bila je dnevice u 6 sati (»hodie coepit haberi primum Sacrum hora 6 ta«, Diar.), dok

11) U Diar. Miss. Petrov. dolazi: in fossato ili ex Fossatensi civitate ili Parochus Fossatensis, a to znači Novi Sad, koji se tada zvao Varadinski Šanac (fossa = graba, jarak, šanac), a njemački Raitzenstad ili Ratzenstat, jer je bio u gradu velik broj srpskih naseljenika.
12) Diar. godine 1729. pg. 4.: »Consecrata est Ecclesia Anno 1714. 20. Maji.«
13) Diar. pg. 50.: »duo vexilla hodie post prandium in turri exposita sunt.«

je u zimsko doba bila kasnije. S osobitom crkvenom svečanošću slavila se svetkovina sv. F r a n j e K s a v e r s k o g a iz Družbe Isusove, velikog apoštola Indije i Japana kao zaštitnika misija, iako to nije bio zapovjedni blagdan. Dne 2. prosinca započinjala se devetnica u čast svecu pjevanom sv. Misom u 9 sati, a poslije podne bila je svečana večernjica (»Vespere cantatae«). Isti su dan petrovaradinski Isusovci radi vigilije sv. Franje Ksav. obdržavali strogi post i nemrs (»jejunium domus«). Na samu svetkovinu bile su dvije propovijedi i svečana sv. Misa: g. 1731. sv. Misu je pjevao Franjevački gvardijan, glavnu propovijed držao prepošt-župnik novosadski (R.mus Praepositus Parochus Fossatensis«); poslije podne svečana večernjica (»Vespere solemnes«). Na crkvenu slavu pozvani su general i druga odlična lica. Kroz cijeli tjedan bile su svaki dan litanije sv. Franje Ksav. u 3 sata poslije podne. Na osminu svetkovine, dne 10. prosinca pjevana sv. Misa na oltaru sv. Franje Ksavera (»inter tubas et tympana«) pred izloženim Svetotajstvom.

U proslavu kanonizacije sv. I v a n a F r a n j e R e g i s a (svecem ga je proglasio Papa Klement XII. dne 16. lipnja 1737) održana je svečana trodnevnica godine 1738. dne 18., 19. i 20. svibnja u župnoj Isusovačkoj crkvi sv. Jurja. Već uoči trodnevnice, u subotu 17. svibnja, držao je svečane Vespere u 3 sata poslije podne uz glazbu Franjevački petrovaradinski gvardijan sa svojim asistentima; uvečer u 8 sati pred urešenim crkvenim vratima svirala je glazba. U nedjelju (18. svibnja) hrvatski panegirik držao je O. lektor (profesor) Franjevaca; u 8½ sati vodio je Franjevački gvardijan procesiju, u kojoj je bilo mnogo naroda (»inter copiosum populum«) i u kojoj su četiri građana u plaštevima nosili na nosiljci kip sv. Ivana Franje Regisa. I za procesije i na svečanoj sv. Misi, koju je pjevao Franjevački gvardijan, ozvanjali su svuci glazbe; njemački je propovijedao Franjevac O. Jakov; poslije podne u 3 sata svečane Vesperae držao Isusovački superior O. T o m o T h a l l e r. Sutradan prije podne u 9 sati svečana sv. Misa s glazbom, poslije podne u 3 sata litanije. Treći dan trodnevnice propovijedao je hrvatski novosadski župnik prije podne, a poslije podne njema O. I v a n K r s t. K r a n z Isusovac. Za ove trodnevnice mnogi (»complures«) su došli iz N o v o g S a d a, te se u Petrovaradinu kod Isusovaca ispovjedili i pričestili.[14])

U rujnu iste godine (1738) prijetila je kuga iz bačke županije iz prekodunavske strane. I odanle je bio živež i prijelaz ovamo zabranjen već nekoliko sedmica. A onima, koji su onamo dolazili i onima, koji su htjeli u Petrovaradin, zakazana je kontumacija od četrdeset dana. Da bi se puk molio, da se očuva od kuge, započelo se je prvog rujna svim zvonima zvoniti

14) Diar. pg. 180. 181.

jutrom u 7 sati i poslije podne u 5 sati. A četvrtog rujna na svetkovinu sv. R o z a l i j e, zaštitnice od kuge, pjevana je sv. Misa, pod kojom su glazbenici dobrovoljno (»ultronee«) svirali.[15])

2. — Godina 1713. i 1716. Bratovština Muke Isusove. Tekijska Gospa. Pobjeda kršćana kod Petrovaradina. Isusovačka kuća.

U crkvi sv. Jurja osnovana je g. 1713. Bratovština muke i smrti Isusove (Congregatio Agoniae Domini iliti Bonae Mortis). Već prve godine upisalo se je preko 600 članova. Upisni album kupio je u Beču za 90 for. perillustris D. R i c h a r d u s d e K e t i n g. Pobožnost Bratovštine držala se je ponedjeljkom na hrvatskom jeziku, petkom na njemačkom.[16]) Glavna svetkovina Bratovštine (festum titulare Congr. Agoniae) slavila se je s osobitom svečanošću svake godine na Gluhu nedjelju (pete korizmene nedjelje); pod prikazanjem pjevane sv. Mise stajao je O. upravitelj Bratovštine sa česticom sv. Križa pred posebnim oltarićem i ondje ju članovima, koji su išli na prikazanje, pružao da je cjelivaju. Poslije podne iza propovijedi oglašivali su se pokojni članovi Bratovštine. Osim toga svetkovao se petak iza blagdana Svih Svetih. Ta dva dana bili su glavni dnevni, što ih je Bratovština osobito slavila. Na kvaternu srijedu iza Duhova obdržavali su članovi strogi post (»ieiunium angariale«), a svaki kvaterni petak u godini čitala se je sv. Misa za žive i mrtve članove Bratovštine, kojoj su imali članovi prisustvovati. Imala je Bratovština u crkvi sv. Jurja i svoj oltar (»altare Crucifixi«). U kvaternu nedjelju (»Dominica 4 Temporum, quam peculiarem habet Congregatio Agoniae«) pod ranom sv. Misom i kasnije pod pjevanom u 9 sati Svetotajstvo bilo je izloženo; poslije podne u 2 sata bila je propovijed za članove-Hrvate, iza propovijedi litanije Muke Isusove, onda je slijedila njemačka propovijed i sakramentalnim blagoslovom završila bi se pobožnost. Svaki mjesec u određenu nedjelju (»Dominica Angariae, Dominica angarialis«) imali su članovi Bratovštine zajedničku sv. Pričest. I tada je bila i rana i zadnja pjevana Misa u 9 sati pred izloženim Svetotajstvom. Uoči pričesnog dana ispovijedali su Oci od večernje do kasne noći.[17]) Godine 1744. nabavljen je za 220 for. krasan barjak za Bratovštinu. (Litt. Ann.).

Gdje je sada župni stan župnika u Petrovaradinu u Ljudevitovu dolu (Novi Sad IV.) i župna crkva Uzvišenja sv. Križa, tu je bilo groblje. Godine 1713. dao je usred groblja gradski sudac K r i š t o f o r N i z l sagraditi kapelu u čast raspetome

15) Diar. pg. 186.
16) Litt. Ann. za g. 1713.
17) Diar. passim.

Spasitelju.[18]) Ova je slijedeće godine bila lijepo ograđena letvama i dobila zvono.[19]) Na Našašće sv. Križa (3. svibnja) brojni narod vodio je svećenik onamo iz župne crkve u procesiji, a od g. 1732. nosio je u ruci česticu sv. Križa, što je poklonila župnoj crkvi sv. Jurja grofica Pejačević.[20]) A na dan

Sl. 3. **Petrovaradin (Ljudevitov dol): Župna crkva sv. Križa.**

Uzvišenja sv. Križa (14. rujna) slavila se godišnjica blagoslova kapele, pa je i taj dan išla procesija iz župne crkve na groblje u kapelicu. Oba puta čitala bi se svake godine sv. Misa u kapeli, a onda se vraćala procesija u crkvu.

Među istaknute upravitelje Bratovštine Muke Isusove spada O. Franjo Ksav. Rovis, koji je bio u Petrovaradinu tri godine propovjednik i dušobrižnik za Hrvate. (Cat. 1. Miss.

18) Litt. Ann. 1713.
19) Litt. Ann. 1714.
20) Diar. 93.

Petrovar. 1713., 1714. i 1715.), a prije i poslije boravio je u Požegi. G. 1706—1709. bio je gimnazijski profesor, katehista i zamjenik redovitog propovjednika (1706. concionatorem supplens, 1709. concionatorum coadiutor; 1707—1709. Operarius). Godine 1710. »praeter indefessam cum infirmis operationem« — kao dobar i nadaleko poznat liječnik i ljekarnik mnogo je radio za bolesnike (Sr. Matić u »Vrela i Prinosi« sv. 5., str. 14. i 15), upravitelj Bratovštine Muke Kristove, korizmenjak, propovjednik (»Concionatorum supplens«) i u ekonomiji pomagao je kućnom starješini; 1711. svetačni propovjednik, katehista, upravitelj Brat. Muke Kristove, korizmenjak i dušobrižnik; 1712. svetačni propovjednik, upravitelj Brat. M. Kristove, dušobrižnik, ispovjednik u kući i u crkvi. O slikama Bratovštine, što ih je dao otisnuti, pisao je O. Vanino u »Vrela i Prinosi« sv. 3. str. 149. Bio je požeški Vice-Superior 21. VI. do 1. VIII. 1712. Iz Požege otišao je »ad difficillimam Missionem Petrovaradinum«. Godine 1716. opet je u Požegi i to nedjeljni propovjednik, korizmenjak, upravitelj Bratovštine Muke Kristove, kućni duhovnik, ispovjednik u crkvi i savjetnik kućni. (Hist. resid. Poseganae a. 1706—1713. i 1716). U jesen 1716. poslan bi od starješinstva u Dalmaciju, gdje je 12 godina apoštolski radio navlastito kao pučki misionar. Dva latinka pisma, što mu ih je Isusovački general Tamburino iz Rima pisao, jedno 20. XI. 1718. u Split, a drugo 1. X. 1720. na Rijeku, gdje je boravio neko vrijeme radi izgradnje dubrovačke crkve, objelodanio je O. Vanino u »Vrela i Prinosi« sv. 1. str. 61—63. Latinska izvješća o misijama, što ih je držao bilo sam bilo s O. Ardelijem della Bella 1725—1728. u splitskoj i hvarskoj biskupiji tiskao je O. Vanino u »Vrela i Prinosi« sv. 2. str. 96—102. Iz Splita pošao je 2. studenoga 1728. na Rijeku (Litt. Ann. Prov. Austr. 229. fol. 287 v.). Na Rijeci je umro 9. veljače 1734.

Burna je bila g. 1716. za petrovaradinske Isusovce, kad se bila velika i odlučna bitka s Turcima kod Petrovaradina[21]) na svetkovinu Sniježne Gospe (5. kolovoza). Uz starješinu O. Jakova Martina[22]) bili su te godine u Petrovaradinu O. Ignacije Köck, njem. propovjednik i dušobrižnik, koji

21) O samom boju i dušobrižničkom radu Isusovaca vidi M. Vanino, Relationes de missionibus 1716. u »Vrela i Prinosi« sv. 2 (1933) str. 83—86.

22) O. Jakov Martin (Martin je prezime) rodio se u Enzersdorfu kod Beča 21. IX. 1673, gimnaziju je svršio u Celovcu, stupio je u Isusovce u Beču 24. X. 1693. Filozofiju je svršio u Gracu, a bogosloviju koje u Gracu, koje u Beču. Znade latinski i njemački. Profesor je bio u Gracu 1 g. (parvam 4 mensibus et Principia anno 1), u Celovcu 1 g. (Syntax.), u Judenburgu 1 g. (Poesim et Rhetoricam) i ujedno uprav. đačke kongregacije. U Beču je bio prefekt u konviktu 2 g. (prve godine humanistarum, druge Philosophorum). U Gracu

je iste godine ondje i umro, i O. Nikola Stipe, hrvatski propovjednik i dušobrižnik. Iste godine došao je za njem. propovjednika i dušobrižnika O. Josip Münich i ondje umro 16. XII. 1716. (»sepultus in medio templi infra Patrem Ignatium Köck 16. Decembris. — Liber defunct. et Sepultorum).[23])

O. Nikola Stipe (Sztipe, Stippe), Croata Maluniensis (Malunje, selo župe Sv. Jane) rodio se 23. veljače 1671., primljen je u Isusovce u Zagrebu, stupio je u novicijat u Beču 23. X. 1689. Već prije filozofije bio je prof. 1. i 2. r. u Varaždinu 1692; poslije filozofije u Zagrebu dvije godine 1696. i 1697. prof. 4. r., 1698. u Varaždinu 4. i 3. r. i exhortator studiosorum, kao svećenik u Pečuhu prof. 4. i 3. r. i ujedno katehista u crkvi. Godinu dana bio je pučki misionar. U Pečuhu i Sigetu 5 g. i 5 mjeseci nedjeljni i svetačni propovjednik (hrvatski, jer osim latinskog nije umio stranih jezika), u Varaždinu 3. g. propovjednik i upravitelj Bratovštine Muke Isusove; u Zagrebu 2. g. svetačni propovjednik u župi sv. Marka, operarius i upravitelj građanske Marijine Kongregacije, propovjednik, oper. u Pečuhu 1 g., u Požegi 1 g. nedjeljni propovjednik, upravitelj Bratovštine Muke Isusove, kućni ispovjednik i u crkvi hrvatski dušobrižnik. Godinu dana bio je starješina u Pečuhu. U Petrovaradinu g. 1716. i 1717. upravitelj Bratovštine Muke Isusove, propovjednik nedjeljni i svetačni, oper.[24]) Umro u Pečuhu 24. ožujka 1727. (Tisk. šem. austr. prov.).

Kad je iza nesretne bitke kod Mohača g. 1526. pao i Petrovaradin u tursko ropstvo, naseliše se u gradu mnogi Turci. Gdje je sada kapela »Tekijske Gospe« (po sata od Petrovaradina), stajala je u ono vrijeme daščara, u kojoj su stanovala dva derviša. Otuda je mjestu ostalo ime »Tekije« (manastir). Turci bi često iz grada amo dolazili na »teferič« (izlet). Mamio ih ubavi kraj i hladna izvor-voda. Uz turski manastir sagradiše doskora i džamiju s munarom, upravo na onom mjestu, gdje je sada sakristija. Kada su Turci g. 1693. iz grada Petrovaradina bili protjerani, ostade džamija pusta. Petrovaradinski Isusovci pretvoriše je s dopuštenjem kard. Kolonića u kapelicu i posvetiše Bezgrješnom Začeću

je bio prefekt bogoslova godinu dana, subminister i župnik tvrđave 2 g. Od 1711—1717. bio je starješina, župnik i nedjeljni propovjednik u Petrovaradinu. Svečane zavjete položio je 2. veljače 1711. u Požegi, gdje je boravio u tu svrhu 2—3 tjedna, a bio je već onda starješina petrovaradinski. U Beogradu je bio starješina 1721. i 1722. Hvale njegovu vanrednu brigu, kojom se je zauzimao za ranjenike i time stekao štovanje i ljubav carskih generala naročito princa Eugena Savojskoga. Umro je 1726. kao rektor kolegija u Đuru. (Razni Catalogi Breves i Catal. 1. Petrovar. 1711).

23) O. Jos. Münich bio je g. 1715. u Požegi i odanle došao u Petrovaradin. Cat. Brevis ne navodi ga za g. 1716. nego za g. 1717., a to je zato, jer se šematizam za narednu godinu obično sastavljao u jeseni.

24) Cat. I. Miss. za g. 1717. Austr. 65, p. 459.

Bl. Dj. Marije.[25]) Stari, umjetnički izrađen kip Imakulate, koji se nalazi u lijevoj izdubini pokraj velikog žrtvenika u sadašnjoj

Sl. 4. Petrovaradin: Pročelje crkve Gospe Tekijske.

Gospinoj crkvi, bit će zacijelo da je iz one dobe i da je ondje resio oltar.[26])

25) Okrugić, str. 3. — »Poleg predaje dosta zajamčene stojala je na tom mjestu još u srednjem vieku kršćanska crkva. Ova kao i sve druge kod nas, u 16. stoljeću pretvorena u mošeju... Isusovci ju obrate u kapelu Preč. Začeća.« — Pavić, str. 169.

Litt. Ann. za g. 1738. Austr. 195, fol. 205. vele: Kada su Isusovci došli g. 1693. u Petrovaradin, pa nemajući crkve u gradu, prvi je superior gledao da dobije ovo mjesto izvan grada. I dobili su ga g. 1701. po kardinalu Koloniću, koji je u Beču isposlovao, da se mjesto i jedan dio zemlje naokolo dodijeli Družbi Isusovoj. Isusovci su to mjesto očistili, priredili za službu Božju i metnuli u kapelicu sliku Gospinu (»impositaque B. Matris effigie«).

26) Okrugić, str. 4.

Godine 1716. na dan »Sniježne Gospe« (5. kolovoza), bjesnjela je upravo oko kapelice krvava bitka. Kršćanski junak, pobožni štovatelj Majke Božje, princ Eugen od Savoje, izvojšti pod zaštitom »Pomoćnice kršćana« jednu od najslavnijih pobjeda nad polumjesecom. Na čelu turske vojske, koja je brojila 200.000 ratnika, bio je sam veliki vezir Ali paša, dok je kršćanska vojska imala jedva polovicu vojnika. Započela se je bitka ujutro u 7 sati, a o podne, kad se moli »Anđeo Gospodnji«, stajao je već princ Eugen kao pobjednik u šatoru velikoga vezira, dok Turci koje poginuše koje se bijegom spasiše. Na vječnu uspomenu ovog slavodobitnog dana dano je kapeli ime »Sniježna Gospa«, i to joj je ime ostalo, a svake godine na dan »Sniježne Gospe« bude veliko proštenje. Po predaji se poslije bitke našla na bojištu slika Majke Božje, vjerna prilika one »Sniježne Gospe«, koja se u Rimu štuje, no ne zna se, tko ju je našao, da li sam princ Eugen ili koji od časnika ili koji vojnik. Predaja dapače veli, da se je Majka Božja upravo u toj slici usred najžešćeg kreševa vidljivom ukazala kršćanskoj vojsci, koja je za borbe zazivala njezino ime. Uostalom bilo kako bilo, to stoji, da je ona slika, koja je sada na oltaru, od onog vremena, otkako su je hodočasnici bez razlike narodnosti i vjere počeli sve to više pohađati i štovati, postala čudotvorna slika milosti. Do 500 koje srebrnih, koje zlatnih zavjetnih darova, što su ih hodočasnici iz zahvalnosti za dobiveno zdravlje i utjehu i pomoć prikazali, posvjedočuju čudesne milosti, što ih dijeli »Sniježna« ili »Tekijska« Gospa.[27]) U zahvalu za sjajnu pobjedu petrovaradinsku bila je dne 8. kolovoza 1716. u kapeli svečana Misa s propoviјеđu i otpjevan je »Tebe Boga hvalimo«. Dok je trajala služba zahvalnica gruvalo je 140 većih topova. Nazočna su bila 74 vojna svećenika. U svemu je bilo 79 vojnih kurata, koji su prije bitke obavljali dušobrižničku službu, a za bitke usto i ranjenicima tjelesno pomagali, i to 29 svjetovnih svećenika, 24 Isusovca, 11 Franjevaca, 7 Karmelićana, 2 Augustinca, a ostali iz raznih drugih redova.[28]) U bitci kod Petrovaradina pao je i grof Sigfrid Breiner (Breuner, Brauner).[29]) Kod prvog ispada Turaka 2. kolovoza borio se srčano pod zapovjedništvom maršala grofa Ivana Palfia, no bude s još nekima zarobljen, okovan i pred velikog vezira doveden. Kada su Turci 5. kolovoza naglo bježali, pa ga nijesu mogli živa sa sobom uzeti, ubiše ga. Isusovac, koji je našao grofa okovana i od bezbroj rana poginulog, zauzeo se, da se časno sahrani.[30]) A obitelj Breiner dade za pokoj duše njegove povećati kapelu. Stara kapelica bi pretvorena u sakristiju, a prednji trup (nova kapela) dva hvata u duljini nadograđen. To je bio prvi oblik pregrađene kapele. Ovakovu ju je našao g. 1735. biskup Serenj.[31])

Sl. 5. Petrovaradin: Ponutrica crkve Gospe Tekijske.

Svake godine na dan »Sniježne Gospe« iz župne crkve sv. Jurja u tvrđavi vodili su Isusovci jutrom procesiju do kapele. Posebni kip nosile su djevojke u bjelini. I glazba je svirala.

27) Okrugić, str. 4. — Upadno je, da niti Litt. Ann. za g. 1716. (Austr. 173. fol. 21) u izvještaju sastavljenom od očevica Isusovca petrovaradinskog, gdje se dosta opširno govori o bitci kod Petrovaradina — pa niti Litt. Ann. za g. 1738, gdje opisuje početak i razvitak prošteništa »Sniježne Gospe« jedan od petrovaradinskih Isusovaca, ne spominju ni da se slika našla na bojištu ni da se Gospa za boja ukazala.

28) Litt. Ann. 1716.

29) Okrugić veli, da je bio Feldmarschallieutenant; Pavić ga zove podmaršalom, a Mis. izvj. 1716. »Equitum praefectus« — zapovjednik konjaništva.

30) Litt. Ann. 1716. — Okrugić, str. 5.

31) Okruglić, str. 5. — Pavić, str. 169.

OO. Franjevci stupali su s križem u procesiji. A i vojništvo je bilo zastupano.

Isusovci su podigli glas zavjetne kapele po čitavom S r i j e m u i preko Dunava, te je ona postala mjestom velikih hodočašća, osobito od onoga vremena, kada je papa K l e m e n t XII. godine 1730. podijelio potpuni oprost na dan Snježne Gospe svim vjernicima uz obične uvjete.[32]) No nijesu Isusovci vodili procesije iz Petrovaradina samo na Snježnu Gospu nego i u drugim zgodama, tako g. 1738. dne 5. studenoga, da se odvrati kuga od Petrovaradinaca; bila je tada u kapeli kratka propovijed i pjevana sv. Misa. Iste g. 1738. počeli su Isusovci češće služiti sv. Misu u kapeli, osobito subotom. Domala dolazio je narod svake subote iz okolice i Petrovaradina. Odlične gospođe hodočastile bi amo subotom moleći na glas sv. Krunicu i pjevajući Marijine pjesme. Te je godine darovano Gospi oko 40 zavjetnih darova: zlatnih, srebrnih, bisera, zlatnih prstenova, a kapela izvana i iznutra obnovljena, zvono postavljeno na zvonik i koješta nabavljeno za kapelu za 160 for.[33]) A za godinu 1739. pišu Annuae: Ne mole se vjernici i hodočasnici zaludu. To dokazuju brojni dragocjeni zavjetni darovi: zlatni prsteni, 400 for. u novcu, svijeće za nekoliko godina, premda svaki put gori i preko 20 svijeća na oltaru, šest srebrnih kruna itd.

Mnoge razne i velike milosti dijeli »Tekijska Gospa« i tjelesne i duševne; među onima, što ih navode Litt. Annuae 1738. i 1739. imaju i ove: markez M o n t e c u c u l i, kapetan (centurio) pomoćnih četa iz Modene, oslobodio se teške i duge bolesti po zagovoru »Tekijske Gospe«; baron de W o l f f e n, potpukovnik M a r u l l i e v e pukovnije, na smrt obolio i ozdravio.

Kako je »Tekijskoj Gospi« mnogo naroda dolazilo, produljili su Isusovci g. 1754. kapelu za 8 hvati.[34]) To dokazuje kamena spomen-ploča, koja je u sadašnjoj crkvi na strani poslanice blizu ulaza u crkvu ispod prozora, a prije je bila u staroj kapeli izvana ispod prozora pjevališta. Na ploči je ovaj natpis:

PETROVARADINENSES
JESU SOCII
AVXILIO CHRISTIANORVM
POSVERE
MDCCLIV

t. j. Petrovaradinski Isusovci podigoše Pomoćnici kršćana 1754.

[32]) Nije, kako piše P a v i ć, 10. kolovoza 1730. podijelio papa potpuni oprost, nego su toga dana primili Isusovci u Petrovaradinu papin breve o tom oprostu. »10. augusti 1730. Hodie et Indulgentias pro Festo B. V. M. ad Nives ad Capellam B. V. alligatas R o m â a Novo Pontifice C l e m e n t e XII° per postam accepimus et Dispositionem R. P. Provincialis«. — Diar. pg. 27.

[33]) Litt. Ann. 1738.

[34]) O k r u g i ć, str. 5.

Od tog vremena potječe i svetkovanje sv. A n e u kapeli Snježne Gospe. Prema Isusovačkom Dnevniku na dan sv. Ane prenijela se čudotvorna slika Gospina iz stare u novu kapelu. I na svetkovinu sv. Ane iz župne crkve sv. Jurja išli su Petrovaradinci u svečanoj procesiji k Snježnoj Gospi; tuj se držala propovijed i pjevana sv. Misa. Nego obje procesije, i ova sv. Ane (26. srpnja) i ona na Snježnu Gospu (5. kolovoza), poslije su prestale, i to prva g. 1782., a druga g. 1785. Bit će da je to bilo zato, što je J o s i p II. zabranjivao procesije. Biskup P a x i veli da je kapela posvećena, a dedikacija se slavi u nedjelju po osmini Tijelova (t. j. 3. nedjelje po Duhovima).[35])

Pouzdanje i štovanje »Tekijske Gospe« još je i danas živo i veliko. Župnik petrovaradinske crkve sv. Jurja I l i j a O k r u g i ć, opat[36]), preopravio od temelja Gospinu crkvu. Ona nosi na sebi upravo umjetnički lik, a providena je i krasnim žrtvenicima. Sprijeda su podignuta dva nova gotska zvonika[37]); stara turska džamija, koja je služila kao sakristija, razorena je i na mjesto toga načinjena je kupola, pod kojom je novi veliki oltar. Prigodom prijenosa čudotvorne slike u obnovljeni Gospin hram dne 4. kolovoza 1881., sastavljena je pjesma, koju i sada proštenjari rado pjevaju, a počinje se s riječima:

Nek ori slave svijetom glas! — Oj Marijo!
U slavu Majke sviju nas! — Oj Marijo!
Slavimo ju s Anđeli,
Zapjevajmo veseli:
Zdravo, zdravo Majko Tekijska!
Zdravo, Slavo Petrovaradinska!

Već od starine, otkada, nije poznato, ali Glasnik bos. sr. godine 1893. spominje to kao davni običaj, da se svake godine drugi dan Uskrsa iz župne crkve sv. Jurja, gdje je kao na zimini bila, nosi čudotvorna slika Snježne Gospe na Tekiju po podne u svečanoj procesiji, a na svetkovinu sv. Krunice (u listopadu) opet se svečano prenosi u spomenutu župnu crkvu. Ima za tu zgodu, za 2. dan Uskrsa, i posebna pjesma od 22 kitice, koja se pjeva:

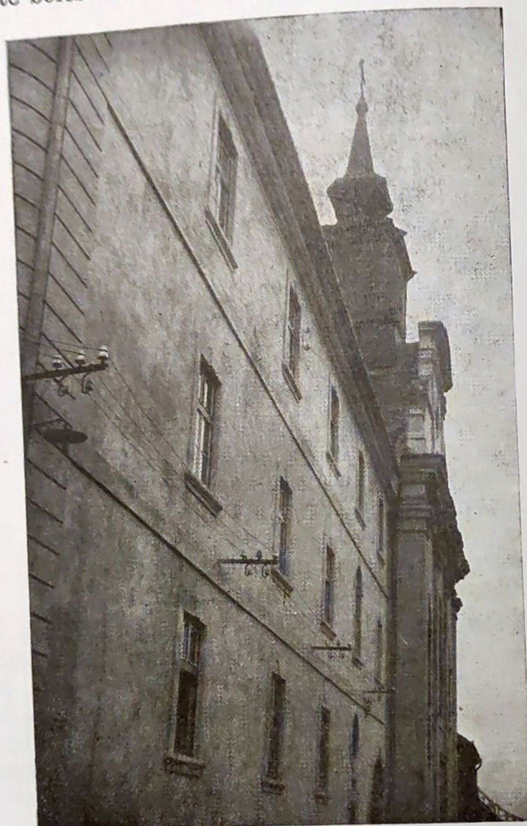
Veseli se Gospo i Majko Tekijska!
Raduj se toj slavi, Slavo Varadinska!
Aleluja, zdravo!
Naša diko, slavo!

[35]) P a v i ć, str. 169.

[36]) Umro 30. V. 1897, a pokopan je kod »Tekijske Gospe«.

[37]) U zvoniku bilo je zvono, na kom s jedne strane vidio se izbočen svetac u desnoj ruci držeći kalež, a na drugoj strani svetac držeći u desnici križ. Naokolo bio je natpis: JOHAN. BAPTIST DIVAL GOSS MICH IN WIENN: 1719, t. j. Ivan Krstitelj D i v a l lijevao u B e č u 1719. (K u k u l j e v i ć, Nadpisi br. 593. str. 178). Ovo se zvono kasnije raspuklo i g. 1926. prigodom nabave novih zvona, poslano je u L j u b l j a n u i rastaljeno.

Petrovaradinci su imali i veliku pobožnost prema Gospi Mariazellskoj,[38]) njezin je kip bio u crkvi sv. J u r j a. Donosili su mnogo zavjetnih srebrnih darova i vrlo mnogo svijeća.[39]) Celska Gospa u crkvi i Snježna Gospa na Tekiji bile su opće nito utočište bolesnika; niti je tko lako u opasnoj bolesti izbjegao smrti, a da nije kod kipa objesio zavjetni dar ili pobožno hodočastio Tekijskoj Gospi (Litt. Ann. 1733). I opet godine 1738. naglasuje se, kako je kip Celske Gospe glasovit radi mnogih milosti i kako ga narod od pobožnosti mnogo dariva; među zavjetnim darovima prikazan je i zlatan prsten.[40])

Sl. 6. Petrovaradin: Bivša rezidencija Isusovaca.

38) Maria Zell, sada u austrijskoj Štajerskoj, najposjećenije proštenište austrijsko, svake godine dolazi onamo 100.000 hodočasnika.
39) Litt. Ann. 1725.
40) »Petro-Varadini Cellensis Virginis statua multis jam gratiis clara, non pauca e populi pietate donaria tulit; nam praeter candelas Virgini complures oblatus est in caeteris annulus aureus cum duobus Cremniczensibus nummis«. — Litt. Ann. (Austr. 195, fol. 205).

Spomena je vrijedan župski crkveni barjak, koji se je nosio na gradskim svečanim procesijama na pr. na T i j e l o v o, na S e b a s t i j a n o v o i to na početku procesije: »Vexillum Innocentianum — Inocencijev barjak«, t. j. P a p e I n o c e n c i j a XI., koji je bio na Petrovoj stolici 1676—1689. Za prve opsade petrovaradinske tvrđave bio je barjak izvješen i postigao je, da je neprijatelja uhvatio panični strah i da je krišom iste noći pobjegao. Kako je radi starine bio raščijan te osim motke i dviju slika ništa nije od njega preostalo, bio je godine 1725. po nalogu austrijskog Isusovačkog provincijala O. M a k s i m i l i j a n a G a l l e r a popravljen, koji je za tu svrhu dao preko 100 carskih forinti.[41])

Nad ulazom negdašnje Isusovačke rezidencije sada župnog stana u tvrđavi, stoji u uložini prvoga sprata kameni kip sv. I g n a c i j a, držeći u lijevoj ruci otvorenu knjigu. Na jednoj strani knjige vide se slova $\frac{A}{D}$, a na drugoj $\frac{M}{G}$ (što znači: Ad Maiorem Dei Gloriam t. j. na veću slavu Božju — geslo Družbe Isusove). Na podnožju kipa stoji ovaj kronogram: DIVe IGNATI tVere potentI tVo braChIo DeVotos tIbI soCIos petroVaraDInenses, t. j. Sveti Ignacije štiti moćnom tvojom mišicom odane ti drugove petrovaradinske (zbroj većih brojki daje godinu 1734). Zašto su Isusovci baš godine 1734. stavili kip i ovaj naslov? Do godine 1719. imala je Isusovačka kuća u Petrovaradinu samo jedan trakt, a rečene godine (1719) udareni su temelji za ostala tri tako, da tvore s crkvom četvorinu, digli se trakti malo nad zemlju uz velik trošak. Dovršene su iste godine štala i pivnica. Dug je učinjen od 1000 forinti. Godine 1724. podignut je krov i tim dobiveno mjesto za 4 sobe. A tek godine 1734. malne potpuno je kuća izgrađena. Zapovjednik tvrđave (pukovnik, protestant) poklonio je ugao sa strane ulice po prilici 4 hvata. U zahvalu, što je kuća dovršena, postavili su Isusovci gore spomenuti kip sv. utemeljitelja svoga reda i stavili natpis s oznakom godine.[42]) Bio je tada starješinom i župnikom O. A n d r i j a Z a m b e r g e r, čije biografske podatke iznosimo obilatije, jer je mnogo i vrlo uspješno radio kod Hrvata.

O. A n d r i j a Z a m b e r g e r rodio se je u O r m o ž u (»Styrus Fridauinensis«) 5. studenoga 1693. U V a r a ž d i n u je svršio 6 razreda gimnazije »laudabiliter«. Stupio je u Isusovce 28. listopada 1713. u B e č u. Sedmogodišnji tečaj filozofije (3 godine) i teologije (4 godine) svršio je

41) Litt. Ann. 1725.
42) »Fabrica domus Petro-Varadinensis tota imbricibus tecta et si crustam anterioris partis gradusque excipias, ad perfectionem prope pervenit: cui id singulariter accessit boni, quod Excellentissimi Domini Commendantis, uti et Colonelli licet haeretici, assensu benevolo angulus ex parte plateae nobis obvenerit, spatium circiter 4 orgyarum, quod tametsi maxime necessarium, et summam hodie adfert commoditatem, nunquam tamen vel sperare poteramus.« (Litt. Ann. 1734).

u Gracu, a treću t. zv. probaciju u Judenburgu. Svečane zavjete (professus 4 vot.) položio je u Petrovaradinu 2. veljače 1731. Jezike znade: njemački, hrvatski (štok. i kajk. narječje), slovenski dobro. Profesor je bio u Varaždinu: g. 1719. u 2. i 1. razredu, 1720. u 4. i 3. razredu. Držao je dvije godine pučke misije u Štajerskoj, Hrvatskoj i Kranjskoj, godinu dana bio je u Požegi propovjednik, a dvije godine u Zagrebu. (Hist. res. Pozeg. piše za g. 1729. da je O. Juraj Mulih došao u Požegu i propovijedao mjesto O. Zambergera »ad Divi Marci cathedram pro festivis evocatum«: premješten je O. Zamberger u Zagreb za svetačnog propovjednika kod sv. Marka). Kada je 26. siječnja 1731. došao iz Požege u Petrovaradin, bio je »concionator festivus« kroz ovu godinu, a onda postao je »superior et parochus« petrovaradinski i bio kroz 3 god. Godine 1734. dne 8. listopada otputovao je iz Petrovaradina za rektora u Varaždin, iz Varaždina za rektora u Požegu (29. XII. 1737. do 9. II. 1741), iz Požege po drugi put za rektora u Varaždin (7. III. 1741. do početka godine 1744), zatim u Zagrebu rektor (6. IV. 1744), dok nije za tri godine došao po drugi put u Požegu za rektora (11. VI. 1747. do 4. VII. 1749). Gotovo dvadeset godina bio uvijek starješinom. — Kroničar petrovar. dnevnika[43]) piše: »discessit ad Rectoratum Varasdinensem R. P. Andreas Zamberger postquam tribus hic annis laudabilissime patris superioris munere functus est dati sunt illi praeter ordinarium viaticum pro honorario 4 aurei et occasio usque Illokinum, ex quo loco curru R. P. Rectoris Posegani usque Essekinum vectus est. Abeuntem comitatus est P. Aparnik«. — Zaista krasan čin pieteta! Umro je kao rektor u Požegi 4. srpnja 1749.[44])

3. — Godine 1738-1741. Kuga.

Kuga, koja je harala u Srijemu i u Bačkoj godine 1738. i 1739., nije poštedila ni Petrovaradin ni okolicu njegovu. Dne 5. listopada »pro avertenda peste« poveli su Isusovci procesiju Tekijskoj Gospi, gdje je bila propovijed i pjevana sv. Misa. Kada je O. Franjo Ksav. Zunko o podne 9. listopada iz Beograda došao, nijesu ga pustili u grad, iako je imao putnicu, pa se zato svratio u jednog bačvara in Allodiis. Istom iza dva dana (11. listopada) kada je stigao iz Beograda O. Paksi, dopustio se je obojici ulaz u grad. U nedjelju 16. listopada vijećali su Isusovci i dogovarali su se među sobom, koji od njih da se posve izloži okuženicima, jer su i pored redovitih župničkih poslova imali brige i za vojnike, a bila su samo četvorica. Zaključiše, da se izlaže O. Euzebij Lukašić, a ako ustreba, da ga zamijeni O. Ivan Krst. Volantić. Kada je 19. listopada došla vijest u Petrovaradin, da je Isusovac O. Juraj Hess iz regimente Wurmbrandt iznenada od kapi umro

43) Diar. 120.

44) Catal. 1. Miss. Petrov. 1734. Austr. 80, p. 564. — Hist. resid. Poseganae a. 1749. donosi opširni elogij (nekrolog).

u Kamenici, bi poslan poslije podne O. Volantić, da ga ondje pokopa, jer nije bilo dopušteno radi kuge, da se mrtvac preveze u Petrovaradin. Nađen bi samo u košulji i noćnoj haljini i ostavljen (»derelictus). Kako se je morao vratiti O. Valentić u Petrovaradin, isposlovao je, da je sutradan (20. listopada) od O. Franjevca sahranjen.[45]) Dne 22. listopada zabranjen bi prijelaz u Novi Sad, a 23. budu vrata prema Dunavu zatvorena. Iako radi kuge i pogibelji od rata nijesu bila gradska vrata na Badnjak otvorena, ipak se pjevala u crkvi ponoćka i prije nje matutin.[46]) Litterae Annuae[47]) ističu za ove godine herojični apostolski rad jednoga Isusovca (ime nije označeno). Vozio je kolica puna hljebova gradom i dijelio je bijednicima; puk se je tomu divio i nazivao ga »pater pauperum — ocem siromaha«. Na veliku korist bijednih i bolesnih isti je postigao, da su se bolesnicima u gradskoj bolnici osim kreveta i jastuka davale pojedincima i košulje, pa tako su oni, koji su se prije žacali dolaziti u kuću, dolazili sada rado i drage volje.

Rat, što ga je Austrija vodila s Turskom, svršio se je po Austriju nesretno koncem kolovoza godine 1739. Iza gubitka Beograda morali su i Isusovci ostaviti Beograd i došli su u Petrovaradin ponesavši sa sobom i sliku »Beogradske Gospe«. Ova je 6. listopada godine 1934. vraćena u novu beogradsku župnu crkvu sv. Petra, koju su sagradili Isusovci. Više stotina obitelji ostavilo je Beograd i posavska mjesta Srbije te se nastanilo u Zemunu, Srij. Karlovcima i Petrovaradinu. Bijahu to s veće česti Nijemci. Od rujna do studenog harala je u Petrovaradinu kuga. Iako su i Franjevci i Isusovci pritjecali u pomoć okuženima, ipak se tuži pisac Maticâ umrlih godine 1739., što su za vrijeme spomenutih mjeseci mnogi, dapače većina vojnika zakopani bez svećenika, pa i drugi, te se nijesu mogla ni imena njihova saznati.[48])

Mnogo su radili i prepatili u toj godini petrovaradinski Isusovci. Potrebnim građanima, vojnicima i pridošlicama, koji su prebjegli iz Srbije pritjecali su u pomoć obilnom milostinjom. Vodili su ili otpremali odasvuda u bolnice one, koji su radi sumnje, da su okuženi, bili isključeni, pa i one, koji su ležali na ulicama. Nijesu imali pokoja ni danju ni noću. Obilazili su umiruće, koji su bolovali od škorbuta, dizenterije, otrovnih pjega, tješili su ih i dijelili im svete sakramente. Trudeći se tako oko okuženih nije čudo, da je zdravlje pojedinih

45) Diarium pg. 190.

46) Diarium pg. 193.

47) Austr. 195. f. 59: »pietas heroico praesertim viri cujusdam Apostolici facinore spectabilem se reddidit«.

48) »Multi ex militibus imo plerique evecti et elati sunt absque Sacerdote, quod pariter cum aliis hac lue exstinctis practicatur, hinc eorum nomina resciri non poterant.«

Isusovaca bilo narušeno, pa su se druga dvojica zdrava morali brinuti za više hiljada ljudi. Dušobrižnički ovaj rad bio je to tegotniji, što su se svi, koji su umrli ili od kuge ili od rana ili od drugih bolesti, (a pisu, da ih je gotovo bezbroj pomrlo), ispovijedali pred smrt ne u drugoga nego u Isusovca.[49]) I čini se, da nije bez čuda, kada je kuga silno bjesnjela u gradu i u predgrađima, a Oci toliko općili sa zaraženima, da nije nijedan Isusovac bio zaražen od kuge, premda i dva sluge u kući Isusovačkoj nijesu bili sasvim izuzeti od zaraze. A Oci Franjevci, makar su svojima strogo zabranili svaki pristup bolesnicima, dva puta bili su od saobraćaja s ostalim gradom odijeljeni radi zaraze, koja se je uvukla u njihov samostan. Tako je posebna Providnost Boga milosrdnog nagradila osobitim dobročinstvom Isusovce, da ne bi tolike duše ostale bez pomoći i propale.[50])

Godine 1739. bila su u Petrovaradinu redom četiri superiora. Prvi je bio O. Ignacije Ceschi, koji je u jesen godine 1738. naslijedio O. Tomu Tallera (Thaller) i bio superiorom do 28. veljače 1739. Doskora otputovao je u Beograd, gdje je kao žrtva ljubavi (victima caritatis) umro u boju kod Grocke 22. srpnja 1739.[51]) Drugi je bio superior iste godine u Petrovaradinu O. Gašpar Šalk (Schalck). Bio je već u Petrovaradinu godine 1733. i 1734. i to kao propovjednik. Došao je drugi put u godini 1738. i 28. veljače postao superior (»installatus«). Nakon kratke bolesti umre u Petrovaradinu 22. srpnja 1739.[52]) Treći je superior bio O. Mihael Pikuli (Piculi), koji je došao iz Beograda 6. kolovoza 1739. i 8. kolovoza bio instaliran za superiora. Ali već za dva mjeseca radi bolesti premješten bi u Pečuh. Četvrti je superior O. Leopold Kneidinger.[53]) Došao je iz Beograda u Petrovaradin 12. rujna 1739,. a 7. listopada iste godine postao je superior petrovaradinski. Ostao je u toj službi ne potpune tri godine. (Od g. 1742—1746. superior je u Osijeku). Štaviše, nijednoga od onih Isusovaca, koji su bili početkom godine 1739., nije bilo više koncem iste godine u Petrovaradinu. Bili su to: O. Ignacije Ceschi, Superior et Parochus, O. Gaspar Schalck, Conc. Dom. Ger. et Qua-

49) Litt. Ann. Austr. (1739) 196. fol. 27.
50) Litt. Ann. Austr. (1739) 196. fol. 28.
51) Elogij vidi u »Vrela i Prinosi« 4 (1934), str. 46. i 47.
52) O. Gaspar Schalck rodio se u Lincu 1695, stupio je u Isusovce u Beču 28. X. 1714. Bio je u Osijeku godinu i po svetačni propovjednik za Nijemce i u Petrovaradinu nedjeljni i korizmeni. — Cat. I. Petrov. 1734. Austr. 80, p. 564.
53) O. Leopold Kneidinger (»Austriacus Fischamundanus«) rodio se 17. XI. 1698, primljen je u Isusovce u Beču, stupio je u novicijat u Trenčinu 27. X. 1716. U Beogradu je bio godinu dana nedjeljni propovjednik. U Petrovaradinu je starješina, nedjeljni i korizmeni propovjednik. »Callet nativam Germanicam et Italicam mediocriter«. — Cat. 1. Petr. 1740. Austr. 86, p. 563.

drag., O. Euzebij Lukanšić, Conc. Fest. Ger. et Praeses Congr. Agon., O. Ivan Krst. Šimatić, Conc. Illyr. Dom. Praef. sp., O. Ivan Krst. Volantić, Conc. Illyr. Fest.[54]) A na koncu godine 1739. nema nijednoga od ove petorice više u Petrovaradinu. Kako to? O. Ceschi, kako je već spomenuto, u veljači premješten je u Beograd, i poginuo kod Grocke; O. Schalck umro je u Petrovaradinu u srpnju; dne 13. svibnja 1739. došao je O. Ivan Krst Monaldi na mjesto O. Volantića.[55]) O. Šimatić 19. XI. 1739. premješten otputovao je u Pečuh, a O. Lukanšić 21. X. 1739. u Banjsku Bistricu.[56])

Pa i svi oni, koji su zamijenili one, koji su bili godine 1739. u Petrovaradinu, osim Superiora (1739—1741) O. Leopolda Kneidingera, bili su samo g. 1740. A to su: O. Bartol Mullig (Interim curavit Valetudinem), O. Aleksandar Jacquier (Conc. Fest. Praes. Congr. Agon. Oper. Catech.), O. Ivan Krst. Monaldi (Conc. fest. Illyr. Oper. Illyr. germ. Ital. Cons. 1), O. Ivan Kogler[57]) (Operarius Germ. et Slavon.), O. Josip Fabijančić (Conc. Domin. Illyr. oper. germ. et Illyricus Cons. 1.),[58]) O. Mullig došao je 8. svibnja 1739.[59]) iz Beograda i do svibnja 1740. bolovao. O. Monaldi (Liburnus Fluminensis; rodio se 21. XII. 1709. stupio je u Isusovce u Beču 15. X. 1724, dobro je znao hrvatski, njemački, talijanski i nešto francuski).

I godine 1741. ostao je otprije samo superior Kneidinger, jer su dvojica OO. Bart. Mulig i Ivan Monaldi premješteni bili drugamo, a trojica su 1740. umrli u Petrovaradinu: OO. Aleks. Jacquier i O. Ivan Kogler, po tiskanom katalogu isti dan naime 17. ožujka, a O. Jos. Fabijančić dne 1. kolovoza.[60]) Godine 1741. za Hrvate su O. Antun Kanižlić i O. Antun Vugrinović, a za Nijemce O. Josip Korman i O. Mihael Ketten.

54) Diar. 1739. i tiskani katalog za 1739, koji dodaje pojedincima još i druge službe.
55) Diar. pg. 203.
56) Diar. pg. 219. »abiit Neosolium ad tertiam probationem«.
57) »Advenerunt Neosolio duo Patres Tertiarii huc dispositi P. Ioannes Kogler et P. Ioannes Jacquier«. (Diar. Miss. Petrov. pg. 217).
58) Tako: Ianuarius 1740. Diar. Miss. Petrov na listu na pola izgorjelom. Tiskani katalog za 1740. popunjuje službe.
59) Diar. pg. 203.
60) P. Iosephus Fabianchich Croata Zagrabiensis rodio se 14. ožujka 1707, stupio u Isusovce u Beču 1726. svršivši u Zagrebu filozofski triennium. Bogosloviju učio je 4 godine u Gracu. Dobro znade latinski i hrvatski (Croaticum, Illyricum), srednje njemački. Docuit Posegae Parvam Principiis junctam, Syntaxim Grammaticae biennio, Syntaxim Zagrabiae anno uno, Rhetoricam Varasdini anno uno, ubi et Socium P. Regentis egit. Ex Tertioratu missus est Cassoviam in Bannatu, ubi annum exegit in officio Missionarii, Temesvarini fuit anno uno sine officio, nunc degit Petrovaradini ut Concionator Dominicalis Illyricus. (Cat. I. Petrov. 1740).

4. — *Duhovna pastva: propovijedi, kateheze, pučke misije, procesije, razne druge crkvene svečanosti. Cehovi.*

Propovijedi u Isusovačkoj župnoj crkvi sv. Jurja bile su nedjeljom i blagdanom po dvije: kod rane sv. Mise u 6 sati hrvatska, kod pjevane u 9 sati njemačka. U petrovaradinskoj župi svetkovalo se je u 18. stoljeću pored nedjelje još četrdesetak zapovjednih blagdana: 35 prema Bulli »Universa per orbem« pape Urbana VIII. od 13. rujna 1642., k tomu blagdan Bezgrešnog Začeća (8. prosinca) naređen je od pape Klementa XI. godine 1707., a jer je župa potpadala pod ostrogonsku nadbiskupiju, i sv. Ladislav (27. lipnja) i sv. Stjepan (20. kolovoza). Ali nijesu Isusovci u Petrovaradinu držali propovijed baš na sve zapovjedne blagdane na pr. na Mladence. Pisac Dnevnika tuži se ne jedan put, kako Petrovaradinci ne će da svetkuju madžarske svece (Ladislava i Stjepana). Propovijedi držale su se redovito samo pod školskom godinom: započele su na Sve Svete, zadnja je obično bila u nedjelju sv. Anđela Čuvara (koncem kolovoza ili početkom rujna). Tek u izvanrednim zgodama propovijedalo se je u crkvi sv. Jurja za dvomjesečnih školskih praznika.

Za propovjednike kao i za svečanu sv. Misu u izvanrednim zgodama pozivali su se ili petrovaradinski Franjevci ili novosadski župnik ili i drugi svjetovni svećenici. Godine **1766.** na Ignacijevo hrvatski je propovijedao župnik iz Kamenice, njemački župnik iz Mitrovice,[61] a na sv. Franju Ksaverskog kapelan iz Srijemskih Karlovaca[62]) hrvatski, O. vikar iz petrovarad. Franjevačkog samostana njemački. (Litt. Ann. Prov. Austr.). Osim njemačkog korizmenjaka imala su dva Isusovca službu »exhortator 4 Temporum«, jedan je bio kvaterni propovjednik za Hrvate, a drugi za Nijemce.

Pored propovijedi držali su Isusovci po nedjeljama i kateheze za mladež i prosti puk u proljeću i ljetu. Započinjale su se 2. ili 3. nedjelje po Uskrsu i trajale do konca školske godine. Poslije podne u 2 sata u crkvi sv. Jurja bila je kateheza za Nijemce, a na groblju u kapelici sv. Križa za Hrvate.[63])

Od istaknutijih hrvatskih propovjednika u Petrovaradinu navest ćemo bar neke i njihov »curriculum vitae«.

61) Mitrovica dobila je u redovniku Franjevcu iločkog samostana godine 1737. svojega duhovnog upravitelja. Kapela sv. Dimitrije, nekoć džamija, postala je tada župnom crkvom. Župu je od redovnika preuzeo oko g. 1750. svjetovnjak svećenik Josip Mažura. — Pavić, str. 145.

62) Iste godine 1737. kad je osnovana župa u Mitrovici, osnovana je i u Sr. Karlovcima. Stara crkva za prijeku potrebu bi obnovljena i predana svjetovnom svećeniku Stjepanu Pavletiću. (Pavić, str. 145). — »28. Aug. 1738. Venit heri futurus Carolowiczensis parochus et apud nos divertit«. Diar. pg. 186.

63) Pričesti je bilo: g. 1695. — 6000; g. 1697. — 2300; g. 1713. — 2000; g. 1717. — 6506; g. 1728 — 3200; g. 1732. — 8900; g. 1760 —

O. Franjo Ksaver Zunko, Varaždinac, bio je u Petrovaradinu starješina, hrv. propovjednik, dušobrižnik 1707. i 1708. (Cat. brev.), točnije od jeseni 1706. do proljeća 1708. Prikaz života njegova izašao je u »Vrela i Prinosi« 4 (1934) str. 44. i 45. A može se popuniti ovim: 1) Iz Petrovaradina otišao je u proljeću 1708. u Osijek (prvo krštenje imao je u Osijeku 6. IV. 1708, zadnje 28. IX. 1709, kako je u osječkim Maticama krštenih zabilježeno. Osječki šematizmi za g. 1708. i 1709. ne navode Zunka, da je bio u Osijeku; Historia Brevis Eccl. Almass. (»Vrela i Prinosi« 1936. str. 41. i 48) spominje ga godine 1708. Iz Osijeka u jesen 1709. premješten je u Pečuh. — 2) Iz Loreta došao je u Osijek u proljeću godine 1721. (po Maticama krštenih obavio je prvo krštenje 31. V. 1721., zadnje 8. IX. 1723).

O. Matej Ledinski (Ledinzki, Ledinszki) iz Novigrada (Croata Novo-gradensis), rodio se 7. IX. 1674.[64]) Primljen je u Isusovce u Zagrebu i stupio u Beču u novicijat sv. Ane 27. listopada 1694. Gimnaziju je svršio vani, a u Redu filozofiju (1697. 8. 9) tri godine i isto toliko bogosloviju. Znao je hrvatski, dobro njemački i osrednje madžarski. Profesor je bio u Zagrebu 2 godine (1700. Parv. i 1701. Princip., a obje godine i Socius P. Regentis), u Varaždinu 1 godinu (1702. Gram. et Syntax. Socius Regen. Exhort. Studios.), 1 godinu u Budimu 2. i 1. razred, kao svećenik u Varaždinu (1708) 2. i 1. r. Dne 2. veljače 1708. Coad. spirit. Varasdini. G. 1709. i 1710. bio je u Zagrebu svetačni propovjednik kod sv. Marka i upravitelj građanske Marijine Kongregacije (»semialtero« sc. anno). U Petrovaradinu je bio g. 1711. i 1712. propovjednik (nedjeljni i svetačni) i dušobrižnik za Hrvate. (Catal. Brevis et I. Miss. Petrov. — Hist. Coll. Zagreb).[65]) Godine 1713. u Varaždinu »Procurator. Exhort. Dom. Cons. 1«. (Catal. 1713). Umro u Varaždinu 25. rujna 1713. (po bilješci O. Weisera D. I.).

O. Franjo Grošić rodio se je u Petrinji 4. listopada 1673., primljen je u Isusovce u Zagrebu, stupio je u novicijat u Beču 27. listopada 1693.[66]) Gimnaziju je svršio u Zagrebu. Osim hrvatskoga jezika njemački je znao osrednje. Filozofiju i trogodišnji tečaj bogoslovije svršio je u Gracu. Profesor je bio u Zagrebu pet godina (1699. u

6000; g. 1765. — 7430. — Obraćenja na rkt. vjeru: g. 1695 — 32; g. 1696. — 31; g. 1717. — 62 (luter. 56, muslim. 3, raskolnika 2, kalv. 1); g. 1718. — 26 (luter. 24, kalv. 2); g. 1733 — 12 (luter. 9, kalv. 3). (Po Litt. Ann. Prov. Austr. navedenih godina). Godine 1737. — 9 obraćenja (luter. 7, kalv. 1, jevrej 1). »Iudaeus in festo S. Georgii templi patrocinio perfidiam reliquit Sacro fonte ablutus, nimium frementibus Hebraeis, Catholicis vero exultantibus«. (Litt. Ann. 1737. Austr. 194, pg. 116).

64) Catal. I. Coll. Zagreb. 1700. pg. 420.

65) Šematizmi mu krsno ime pišu raznoliko: Matthaeus (5 puta), Mathias (2), dapače i Martinus (2). Bit će da se je zvao Mato, Matek, Matok, pa zato su ga raznoliko pisali. Nego jer 5 puta dolazi Matthaeus, a Mathias i Martinus samo po 2 puta i kako je rođen u rujnu, pišemo ga Matej. Stalno je, da to nijesu tri osobe, Matej, Matija i Martin, nego jedna osoba.

66) Catal. I. Zagreb. za 1700. Austr. 53. p. 414. veli, da se je rodio 1674. i da je stupio u novicijat 25. listopada; godinu 1674. rođenja navodi i Cat. I. Petrovar. 1723.

1. r., 1700. u 2. r., 1701. u 3. r., 1702. u 4. r., 1706. u 2. r.). Svršivši treću probaciju u Judenburgu (1707) bio je ekonom u zagreb. kolegiju najprije g. 1708., zatim kasnije u svemu pet godina i po. U Zagrebu je 2. veljače 1708. položio zadnje zavjete. G. 1710. u Požegi svetačni propovjednik, 1711. ekonom. Od 18. listopada 1711. do 22. lipnja 1712. bio je superior požeške rezidencije; u Zagrebu 1714. ministar, a 1731. ravnatelj gimnazije (»praef. schol.«) u Varaždinu. Gotovo 22 godine bio je propovjednik u raznim mjestima: 1709. u Osijeku, 1713. jutarnji propovjednik u Isusovačkoj crkvi u Zagrebu, katehista, 1714. i 1715. svetačni propovjednik kod sv. Marka u Zagrebu, a sve tri godine i dušobrižnik uapšenika, 1718—1720. i 1725. u Petrovaradinu hrvatski propovjednik i dušobrižnik za Hrvate. U Požegi 1737. ministar i upravitelj Bratovštine Muke Kristove, 1739. i 1740. kućni ispovjednik. Umro je u Požegi 15. lipnja 1740. (Catal. I. Petrov. 1723., Catal I. resid. Poseg. 1740. Elogium O. Franc. Grossich u Hist. Res. Pos. 1740).

O. Ignacije Janešić (Janesich, Janessich), rodio se u Zagrebu 19. listopada 1676. Svršivši gimnaziju, stupio je u novicijat u Beču 3. studenoga 1692. Ponavljao je humaniora godinu dana u Leobenu. Trogodišnji filozofski tečaj svršio je u Gracu (1696—1698). Profesor je bio u Varaždinu g. 1699. (2. i 1. r.) i g. 1700. (4. i 3. r.), u Zagrebu g. 1701. (4. r.), u Pečuhu[67]) g. 1702. (6. i 5. r.), ujedno »Congregationem Studiosorum annexam habuit«. Samo dvogodišnji tečaj bogoslovije učio je u Gracu.[68]) Zadnje zavjete položio je u Požegi 2. veljače 1707. Dvadeset i tri godine bio je hrvatski propovjednik. U Sigetu godinu dana bio je nedjeljni i svetačni propovjednik »cum annexa Cura animarum«, u Petrovaradinu (g. 1709. i 1710), u Osijeku (g. 1718. i 1719). U Požegu došao je iz treće probacije 15. kolovoza 1705. i ostao g. 1706. i 1707. (Hist. resid. Poseg.); godine 1708. u Zagrebu »Concionator Dominicalis Matutinus« (Hist. Coll. Zagrab). U Varaždinu nedjeljni propovjednik, upravitelj Bratovštine Muke Kristove, ispovjednik kolegija, operarius 6 godina, kućni savjetnik 5 godina, a praefectus scholarum 4 godine: 1712. i 1713, 1716. i 1717. U Požegi g. 1720. propovjednik, upravitelj Bratovštine Muke Kristove, g. 1721. nedjeljni i svetačni propovjednik, g. 1727. nedjeljni propovjednik i upravitelj Brat. Muke Kristove. Uz hrvatski umio je osrednje njemački. Bila je druga korizmena nedjelja — 22. veljače 1728. Cijeli je dan bio zdrav i veseo »tota die sanus et iucundus erat«.[69]) Ujutro je po običaju i službi svojoj držao propovijed. Kako je taj dan sv. Evanđelje o Preobraženju Isusovu, govorio je o slavi i blaženstvu nebeskom vatrenije nego obično i dodao: vidjet ćemo, kad onamo dođemo. Poslije večere pošao je kućnoj družini, kako je to više puta običavao i govorio joj vrlo pobudno. Izatoga pod zajedničkom večernjom molitvom (»sub media Sanctorum omnium litaniarum recitatione«) udari ga kap. Primio je od svećenika tri puta odrešenje — prvo je sam zatražio riječju, drugo migom; primivši još i sv. ulje izdahnu za nekoliko časova (»inter medium quadrantem« veli Diar. res. Poseg. pg. 391.). Ostavio je u rukopisu, veli nekrolog, omašno djelo propovijedi, koje je po svim pravilima govorništva sastavio i više godina dotjerivao, te je po sudu stručnjaka vrijedno, da se tiska, vrlo korisno (»longe utilissimum«) hrvatskim propovjednicima; ali se nije tiskalo. (Catalogi Breves. — Diarium resid. Poseg. 1728. — Elogium u Historia resid. Poseg. 1728). Sommervogel 4, 730. Stöger 14.

[67]) Iz Zagreba premješten je u Pečuh 23. siječnja 1702. (Hist. Coll. Zagrab).

[68]) G. 1703. i 1704. — Radi neprestane glavobolje, veli Elogij.

[69]) Diar. resid. Poseg. pg. 391.

O. Stjepan Pitak rođen u Varaždinu 18. kolovoza 1691., primljen je u Isusovce u Varaždinu svršivši ondje »humaniora«, a stupio je u novicijat u Beču 27. listopada 1707. U Gracu je najprije ponavljao humaniora, a onda je tri godine slušao filozofiju. Dvogodišnji tečaj bogoslovije svršio je u Trnavi. Znao je uz hrvatski i latinski jezik još dobro i njemački. Profesor je bio u Zagrebu u 1. r., od 21. srpnja 1713., u 2. i 1. r. g. 1714. i 1715. (Hist. Coll. Zagrab), u Varaždinu 1716. u 5. r. i ujedno nedjeljni eksortator gimnazijalaca. Treću probaciju svršio je u Judenburgu (1719). Godine 1720. i 1721. nedjeljni jutarnji propovjednik u crkvi sv. Katarine u Zagrebu i upravitelj Bratovštine sv. Izidora; g. 1722—1724, 1726. i 1728. hrvatski propovjednik u Petrovaradinu. (Cat. I. Petrov. 1723. i 1726. Cat. breves).

O. Franjo Borgija Vogts (Croata Kuttinensis) rodio se je u Kutini 27. kolovoza 1721., ispitan za Družbu u Zagrebu 22. kolovoza 1738., stupio je u novicijat u Beču 27. listopada 1738. Gimnaziju je polazio u Zagrebu. Kao Isusovac svršio je filozofiju u Gracu, bogosloviju u Trnavi. Znao je osim latinskoga hrvatski i njemački. Profesor u 2. i 1. r. u Požegi (1744), zatim u Zagrebu 2. r. (1745), 4. r. (1746), 5. r. (1747). Iza treće probacije, koju je obavio u Banjskoj Bistrici, položio je svečane zavjete. Hrvatski svetačni propovjednik i katehista u Pečuhu 2 godine, u Osijeku 1 g. (1756), u Petrovaradinu tri i po godine (1757. do 4. IV. 1760), hrvatski nedjeljni propovijednik itd. U Petrovaradinu umro 10. travnja 1760. (Cat. I. Petrov. 1758. — Tiskani šematizmi i »Vrela i Prinosi« 1934. str. 83).

*

Neki od petrovaradinskih Isusovaca držali su i pučke misije. Tako je g. 1734. mjeseca svibnja držao superior Andrija Zamberger s o. Jurjem Mulihom u Baji misiju tjedan dana.[70]) Pošto su se obojica vratili u subotu 22. svibnja u Petrovaradin, započele su misije u Novom Sadu isti dan poslije podne: hrvatsku uvodnu propovijed držao je Mulih, njemačku o. Augustin Aparnik (svetačni propovjednik i dušobrižnik za Nijemce u Petrovaradinu i upravitelj Bratovštine Muke Isusove). Svečano je uveo misionare sam kaločki nadbiskup.[71]) Sjutradan u nedjelju bile su u

[70]) »14. Maji 1734. P. Superior discessit Baiam ad Archiepiscopum Coloczensem ibidem inchoaturus Missiones«. Diar. pg. 113.

[71]) »...introduxit nos ipse Excell.mus Archiepiscopus in Parochiam dando facultatem concionandi et absolvendi ab omnibus peccatis etiam reservatis«. Diar. pg. 114.

Petrovaradinu samo sv. Mise, ali nijedna propovijed ni kateheza. No zato su u Novom Sadu prije podne propovijedali hrvatski o. Andr. Zamberger i njemački o. Gašpar Šalk (nedjeljni propovijednik i korizmeni za Nijemce u Petrovaradinu), a poslije podne njemački Aparnik i hrvatski Mulih. Za vrijeme misije veoma je mnogo ljudi sudjelovalo i pokorničkoj procesiji noseći križeve, bičujući se itd. U nedjelju (30. svibnja) bile su dvije hrvatske i dvije njemačke propovijedi, a na koncu procesija, koju je pratio nadbiskup kaločki: on je bio nazočan i kod svih propovijedi.[72]) Vidi se, da tada nije bilo Madžara u Novom Sadu.

Doskora, 2. lipnja, po želji istog nadbiskupa pođoše oo. Zamberger i Aparnik u Bać, da drže ondje osamdnevne misije. Iste godine pozvan bi o. Aparnik na misiju u Osijek, kamo je otputovao 10. rujna, a vratio se u Petrovaradin 6. listopada.[73])

Na Uskrs 21. travnja 1737. započele su Duhovne vježbe za puk u crkvi sv. Jurja u Petrovaradinu. Hrvatima je govorio o. Jur. Mulih, koji je peti dan (u četvrtak 25. travnja) svečano završio ove Duhovne vježbe.[74]) Bilo je i nekoliko govora njemačkih. Za mjesec dana (28. svibnja) dođe u Petrovaradin o. Ivan K. Volantić kao drug misionara Jurja Muliha, koji je kanio u pečuvskoj biskupiji da drži misije, no jer nije mogao odoljeti vatrenim molbama srijemskoga biskupa Ladislava Serenja, odlučio se, da drži u Srijemu nekoliko misija. I započeo je na Duhove 9. lipnja u Srijemskim Karlovcima. Na propovijedi su dolazili i Petrovaradinci u redu i u pokorničkoj povorci: na glavi im trnova kruna, oko vrata uže, a na ramenu omašni križ. U srijedu došli su misionarima u pomoć petrovaradinski Isusovci: Superior o. Matija Rachenberger i o. Baltazar Gregorić.[75]) Iz Srijemskih Karlovaca — svršetak misija bio je u

72) »et sicut semper interfuit Archiepiscopus ita hanc processionem comitatus est«. Diar. pg. 114.

73) Diar. pg. 118. 119.

74) »Exercitiis Spritualibus S. Patris populo Petrovaradiensi hactenus ignotis hujatium animi sperato cum fructu exculti sunt«. Litt. Ann. Petrov. 1737. (Austr. 194. p. 116).

75) O. Baltazar Gregorić (Gregurich) rodio se u Varaždinu 4. siječnja 1699., u Varaždinu je i umro 26. listopada 1747. (U trenčinskom popisu novaka D. I. str. 69. stoji: »Sclavus Viniczensis« i da znade savršeno hrvatski jezik. — »Croaticum perfecte«). Svršiv gimnaziju u Varaždinu stupio je u novicijat 9. listopada 1716. u Trenčinu. Filozofiju 3 godine i teologiju 4 godine svršio je u Gracu. Znao je hrvatski dobro, njemački srednje. Profesor je bio u 1. r. u Zagrebu 1719, u Požegi u 4. i 3. r. 1723. (Hist. Res. Poseg. za g. 1723. piše: »Quartus socius erat M. Balthasar Gregorich primus hic loci Magister, cum idem munus antea semper uni Patri obtigerit«), opet u Zagrebu 1724. u 3 r. i 1725. u Požegi u 4. i 3. r. U Pečuhu je godinu svetačni hrv propovjednik i kvaterni. Treću probaciju obavio je u Banjskoj

subotu 15. lipnja — krenuše Mulih i Volantić u Kamenicu, gdje su na blagdan Presvetoga Trojstva u nedjelju 16. lipnja započeli misiju. Dva dana (17. i 18. lipnja) pomogao je O. Ivan Krst. Ivić[76]) iz Petrovaradina. Dne 21. lipnja poslije podne bio je zaključak misije s pokorničkom procesijom, u kojoj su javno primjerom svojim pokornički duh umnožili petrovaradinski oo. Ivić i Teofil Socher.[77])

Od petrovaradinskih obrtnih cehova spominju se u Isusovačkom Dnevniku: bačvari (vietores), krojači (sartores), zidari, tesari (fabri lignarii). Godine 1731. dne 21. siječnja došli su krojači superioru o. Matiji Heissu. Pokazaše svoje povlastice i zamoliše ga, da u tijelovskoj procesiji mogu imati drugo mjesto pred Svetotajstvom, kako su već godine 1729. bačvari sebi prvo mjesto isposlovali.[78]) Na čistoj strani prije početka Diarija Miss. Petrov. prilijepljena je cedulja na kojoj piše: »dass diese Kays. Privilegien, und Articul des hiesigen sowohl in Petterwardein als über die Donau in der Ratzenstatt Bürgerl. Binder-Maeistern, Bey allhiesigen Pfarr-Kirchen, Vor gewiesen, und in Unser Protocol auf gezeichnet worden, dass Sie Bey der Corporis Christi Procession die Ersten seijn; Bezeuget Unsere hierunter gestellte Fertigung, und Petschaft Sigl. Peterwardein.« (Sve su riječi pisane goticom« osim riječi: Privilegien, Articul, Corporis Christi, Procession, Sigl, Peterwardein, koje su pisane običnom latinicom). I na tijelovskoj procesiji zaista uvijek su stupali pred glazbenicima, koji su bili najbliži Svetotajstvu: najprije bačvari, pred ovima krojači, pred krojačima zidari, a pred zidarima tesari.

Imali su cehovi i svoju Misu u crkvi sv. Jurja. Tako godine 1730. dne 25. svibnja bačvari;[79]) na kvaterni petak 16. veljače

Bistrici (Neosolii). U Petrovaradinu 1732—1737 (došao 3. X. 1731) svetačni propovjednik hrvatski, katehista i kvaterni propovjednik hrvatski, historicus, kućni ispovjednik 3 godine, a naredne 3 godine nedjeljni hrvatski propovjednik i hrvatski dušobrižnik, kućni ispovjednik. Godine 1743. i početkom 1744. u Zagrebu je regens sjemeništa i nedjeljni propovjednik kod sv. Marka. Od 1744. do 1747. bio je rektor požeškog kolegija. U kolovozu iste godine nalazimo ga u Varaždinu, gdje je doskora i umro (Catal. Breves. Petrov. 1734. i 1737. — Razni katalozi).

76) Biografske podatke o o. Iv. Krst. Iviću: »Vrela i Prinosi« 4 (1934), str. 46 i 46.

77) »a prandiis processio Poenitentium, in qua P. Ivich et Socher publico exemplo poenitentium spiritum auxerunt«. Diar. pg. 163.

78) »1731. Dominica Septuagesimae. Hodie tribus Sartorum privilegiis suis exhibitis, Patri Superiori supplicaverunt, ut in processione Theophorica Secundum ante Venerabile locum habere possint, uti Vietores jam anno 1729. pro primo loco instituerunt et obtinuerunt«. Diar. pg. 40.

79) »Hora 8. Sacrum lectum cum facigeris et offertorio habuerunt Vietores cum tota tribu 16 personarum. Diar. pg. 21. — Vietor (vitor) znači zapravo košarač, no u XVIII. st. značila je ta riječ bačvar. U Jambrešićevu »Lexiconu« (1742) ima za vietor: lagvovezacz, nabiàch, szudàr, a kao tuđe pintar.

1731. krojački ceh imao je sv. Misu (»cum offertorio et duabus facibus«), premda bi bili voljeli, da imadu ove obrede nedjeljom, što im superior za buduće nije odbio, samo ako zarana najave; naredne nedjelje imao je bačvarski ceh svoju Misu; prve nedjelje ožujka rana sv. Misa u 6 sati bila je »pro coetu Sartorum«, za krojački ceh, zadnja t. j. u 9 sati »pro tribu Vietorum«, za bačvarski ceh.[80]) Na nedjelju Presvetoga Trojstva bila je sv. Misa pred izloženim Svetotajstvom, što je molio krojački ceh (»cum 2 facibus et offertorio«). Tako i slično je bilo i kasnije.

Pored raznih već navedenih pobožnosti i svečanosti valja još spomenuti i p r o c e s i j e. Procesije su javne zanosne crkvene pobožnosti, na kojima puk sa svećenikom moli i pjeva ili da Boga zajednički slavi i hvali ili da sebi od njega što isprosi. Petrovaradinski Isusovci držali su sve procesije, što ih je Crkva odredila za neke stanovite dane i župnicima propisala: na Svijećnicu s gorućim svijećama, na Cvjetnicu s blagoslovljenim grančicama, u predvečerje Uskrsa, (na Veliku subotu uvečer bile su u Petrovaradinu u tvrđi dvije: najprije Franjevačka, koju su Franjevci iz svoje crkve vodili, a poslije župska, koju su vodili Isusovci iz župne crkve), na Markovo, na tri prosna dana prije Spasova i na Tijelovo. Nego osim toga vodili su Isusovci u Petrovaradinu svake godine 3. svibnja i 14. rujna procesiju na groblje kapelici sv. Križa i dvije zavjetne, što je Petrovaradin sačuvan od kuge, 20. siječnja i 16. kolovoza, zatim 5. kolovoza »Tekijskoj Gospi« u zahvalu za pobjedu nad Turcima.

Na dan sv. F a b i j a n a i S e b a s t i j a n a 20. siječnja pošla bi procesija iz župne crkve sv. Jurja sa Svetotajstvom u Franjevačku crkvu (»per plateam nostram, quam vocant Jesuitorum«) uz pratnju glazbe. Uvijek je bilo vrlo mnogo naroda u toj procesiji. Nebo su nosili »jurati civitatis — gradski prisežnici«, šest građana baklje, a drugi barjake. Red na procesiji bio je ovaj: najprije barjak I n o c e n c i j e v,[81]) zatim drugi veći, iza kojega su išli mladići (»juvenes celibes«), onda treći barjak. Franjevci s križem, glazba, Svetotajstvo, iza Presvetoga general, pukovnik-zapovjednik s drugim časnicima i činovnicima. Poslije svečane sv. Mise pjevala se je u župnoj crkvi pjesma zahvalnica.[82])

Druga zavjetna procesija bila je na R o k o v o. Jer je i ova gradska, dan prije sjetili bi Isusovci gradskog suca, da se pobrine za one, koji će barjak nositi. Procesija iza prve sv. Mise, koja se je svršila u 5½ s., krenula bi do kapele Snježne Gospe,

[80]) Diar. pg. 42.

[81]) Još se spominje »Vexillum Augustae Eleonorae«: nosio se je ovaj barjak ispred glazbe na tijelovskoj procesiji, a i inače. (Diar. pag. 1).

[82]) Diar. pg. 14. 65. 195.

gdje se čitala sv. Misa i oko 10 vratila bi se procesija u župnu crkvu.[83])

A držani su ophodi i u drugim raznim zgodama i potrebama. Tako godine 1737. na svetkovinu sv. B a r t o l a apoštola 24. kolovoza — onda je to bio još zapovjedni blagdan, kao uopće sve svetkovine apoštola: ujutro kod prve sv. Mise hrvatska bila je propovijed, kojom se puk (»iussu caesaris et Domini Episcopi«) po naredbi kralja K a r l a III. i srijemskog biskupa S e r e n j a poticao na pobožnost radi rata s Turcima, a u 8 sati vodila se je procesija s Presvetim Sakramentom. Na procesiji su 4 djevojke bijelo obučene nosile kip Majke Božje celske; izatoga u župnoj crkvi njemačka propovijed, pjevana sv. Misa kod Oltara Bl. Dj. Marije pred izloženim Svetotajstvom, a poslije molile su se litanije Svih Svetih, Psalam 18. i propisane molitve.[84]) — Na J o s i p o v o (19. ožujka) 1739. vodila se je svečana procesija s Presvetim Sakramentom iz župne u Franjevačku crkvu u zahvalu, što su Petrovaradinci kroz 42 dana bili sačuvani od zarazne bolesti. U Franjevačkoj crkvi pjevao je svečanu sv. Misu o. gvardijan (»ad hoc invitatus«) s asistencijom, a o. G a š p a r Š a l k, superior i župnik, pod sv. Misom je propovijedao i poslije Mise vodio procesiju natrag u župnu crkvu, gdje se otpjevalo »Tebe Boga hvalimo«.[85])

Godine 1730. u ponedjeljak 10. srpnja, dan prije oglašena vodila se procesija kapeli (valjda Snježne Gospe ili možda onoj sv. Križa na groblju) u čast sv. D o n a t a »pro praeservatione a tempestate — da očuva od nevremena«. Iza rane sv. Mise, koja se je svršila u 6 sati, krenula je procesija »copiosissimus Populus ultra solitum — vrlo mnogo naroda bilo«. U kapeli je služio sv. Misu o. Č e r n i ć, a procesiju je vodio onamo i natrag o. F i n s t e r. Bilo je i 8 Franjevaca s križem.[86]) — 1736. dne 23. srpnja bila je procesija bez Svetotajstva (sine Venerabili) u crkvu Franjevačku, gdje se pjevala sv. Misa, a isti dan i slijedeća dva dana uvečer u 8 sati molile se u župnoj crkvi litanije Svih Svetih pred izloženim Svetotajstvom radi neprestanih kiša (»ob pluvias continuas«).[87]) — 1739. dne 27. lipnja bila je procesija iz župne crkve kapeli Snježne Gospe radi dugotrajne suše (ob continuam siccitatem).[88])

Još dvije procesije da spomenemo, koje su išle iz Petrovaradina u S r i j e m s k e K a r l o v c e 2. srpnja i 8. rujna, a vodili su ih katkada Isusovci, katkada Franjevci. Tu je bila u srednjem vijeku osobito lijepa i velika crkva — duga do 20

[83]) Diar. pg. 53. 99.

[84]) Diar. pg. 165.

[85]) Diar. pg. 199.

[86]) Diar. pg. 25.

[87]) Diar. pg. 150.

[88]) Diar. pg. 207.

hvati, a široka do 9 hvati. Zidovi se opažahu još godine 1702.[89]) I biskup S e r e n j g. 1735. našao je razvaline; bilo je te godine 20 katoličkih obitelji u Sr. Karlovcima. Godine 1730.[90]) na Malu Gospu Isusovac o. J u r a j J a m b r e š i ć držao je hrvatsku propovijed, kad je stigla procesija iz Petrovaradina u Sr. Karlovce »in antiquo intra Rudera templo — na ruševinama stare crkve«. Na istom mjestu čitana je i sv. Misa, a iza nje pošla je procesija do zavjetne kapele »Gospe od Mira«. Kapelu su podigli Franjevci nedaleko onog mjesta, gdje je 26. siječnja 1699. potpisan t. zv. Karlovački mir između kršćanskih vlasti i Turaka. Tu je drugi Isusovac pjevao sv. Misu i držao njem. propovijed. Kad bi procesija krenula iz Petrovaradina i opet kada se je oko 5 sati poslije podne vraćala u Petrovaradin, zvonila su zvona u župnoj crkvi. Nego 2. srpnja 1733. piše Isusovački Dnevnik[91]) : Danas su oo. Franjevci opet u K a r l o v c e vodili naše župljane proti izričitoj zabrani Presvijetloga i Prečasnoga Vizitatora biskupa B e r e n j a. Isto se veli iste godine i za Malu Gospu, da su naime oo. Franjevci proti zabrani biskupa taj dan vodili procesiju u Karlovce.[92]) Naredne godine vodio je na obje svetkovine procesiju O. A n d r i j a Z a m b e r g e r, superior i župnik. Ipak bit će da su se nagodili, jer slijedećih godina (1735—1738) vode na oba blagdana procesiju Franjevci petrovaradinski, pa se na polasku i povratku zvonilo kod Isusovaca u župnoj crkvi.

Albanski Klementinci, rimokatolici, pod vodstvom svoga svećenika dođoše godine 1733. u Srijem. Naselili su dva mjesta grofa C o l l o r e d a: Đ u r đ e v c e, danas H r t k o v c e i N i k i n c e. (Carski maršal austrijski grof Ivan Colloredo postao je 1. srpnja 1729. vlastelinom mitrovačkim i izokolnih krajeva). Duhovnu brigu za doseljenike preuze njihov svećenik, a pomagali su mu petrovaradinski Isusovci, dok nisu iza godine 1740. naredbom Zbora za širenje vjere dolazili iz Italije Franjevci vješti albanskome jeziku. (P a v i ć, str. 176). — Schematismus cleri Dioecesis Bosn. et Sirm. za g. 1928. piše za župu H r t k o v c e: »Natio olim albanica de stirpe Clementina. Ecclesia s. Clementis P. M. ab anno 1824. Lingua olim albanica, nunc croatica« (pg. 82); a za župu N i k i n c e: »Natio olim albanica de stirpe Clementina, nunc autem croatica, germanica et hungarica« (pg. 84).

89) U službenom popisu Karlovaca od g. 1702, što ga je objelodanio T. S m i č i k l a s, Dvjestogodišnjica Oslobođenja Slavonije, drugi dio (Zagreb 1891), str. 289, veli se: »extat ibidem ecclesia catholica adhuc bono muro, sed discoperta in longitudine 20 et in latitudine 9 orgearum auditur«.

90) Diar. pg. 29.

91) Diar. pg. 96. »...quam — naime prohibitionem — reperies in nostro Archivo, proinde videndus Index Scriptorum, nos ut nostro muneri Parochiali satisfaciamus, id ipsum memorato Eppo perscripsimus et antiqua praeiudicia exposuimus«.

92) Diar. pg. 101.

5. — Biskupi i Isusovci.

Kardinal K o l o n i ć, primas Ugarske, nadbiskup ostrogonski, izuzeo je odlukom od 13. srpnja 1703. petrovaradinsku župu, kojom su upravljali Isusovci, ispod redovite jurisdikcije srijemskoga biskupa i podredio ju neposredno vlasti nadbiskupa ostrogonskoga, kako je to istaknuto već na početku ove radnje. Ovaj je čin bio u kasnije doba povodom nemilih sukoba između biskupa srijemskih i superiora misije, koji je ujedno bio i župnik. To se događalo osobito u vrijeme kanonskih pohoda. Ipak su petrovaradinski Isusovci, iako su se oslanjali na svoju povlasticu i branili svoje pravo, uvijek i svagdje iskazivali dužno štovanje svim srijemskim biskupima kao što i ostalim natpastirima, koji bi u raznim zgodama došli u Petrovaradin.

Veliko je veselje bilo u Petrovaradinu, kada je grof Đ u r o P a t a č i ć od Z a j e z d e, biskup bosanski (1703—1716), prvi redoviti natpastir u Đ a k o v u iza oslobođenja zemlje ispod turske vlasti, došao u ime primasa u Petrovaradin na krizmu. U dva puta, jeseni 1706. i 1707., pošao je P a t a č i ć u I l o k i u Petrovaradin, da podijeli vjernicima sakramenat sv. Potvrde.[93])

Kada je biskup L u ž a n s k i (Luszansky) »trans Danubium« krizmao, pošao je 20. studenoga 1730. O. F r a n j o A c h t s n i t (superior i župnik petrov. 30. XI. 1729.— 6. XI. 1730), da mu se pokloni, a sjutradan superior O. M a t i j a H e i s s s O. S t j e p a n o m A d a m i pozdraviše biskupa, koji obojicu vrlo lijepo primi i isprati poslije do vrata ulice.[94]) Slijedeće nedjelje (26. studenoga) poslije podne počastio je biskup svojim posjetom Isusovce u Petrovaradinu praćen velikim brojem redovnika.[95]) Drugi dan u ponedjeljak asistirao je o. A c h t s n i t svećeniku u Novom Sadu od biskupa zaređenom, a zvao se K a r a r a. U srijedu superior H e i s s s. O. J u r j e m J a m b r e š i ć e m prijeđoše preko Dunava i zaželješe biskupu »felix iter — sretan put«.

Dne 1. prosinca 1730. poslao je primas-nadbiskup ostrogonski E m e r i k E s t e r h a z i novome superioru H e i s s u zamoljenu jurisdikciju.[96])

Iza biskupa F r a n j e V e r n i ć a (imenovan je biskupom srijemskim 1716, posvećen 2. I. 1718, umro početkom ožujka 1729), posvećen bi za biskupa srijemskoga 8. IV. 1731. G a b r i j e l P a t a č i ć od Z a j e z d e, potomak vrlo ugledne hrvatske plemićke obitelji. Odgojen kod Isusovaca u T r n a v i

93) P a v i ć, str. 128. Diarium 1706—7.

94) Diar. pg. 35. »a quo ambo valde humaniter excepti sunt cum comitiva usque ad portam plateae«.

95) Diar. pg. 35. »cum ingenti Religiosorum Comitiva Missionem nostram invisere dignatus est, quibus omnibus in cubiculo P. Superioris haustus offerebatur«.

96) Diar. pg. 36.

i u Rimu u kolegiju Isusovačkom sv. Apolinara postao je u 25. godini članom kaptola zagrebačkog, u 33. biskupom srijemskim i prepoštom sv. Petra. Velike su bile nade, da će njegovo natpastirstvo znamenovati novo doba ovome kraju, ali mu je vladar i Sveta Stolica već za godinu dana namijenila novo polje rada s onu stranu Dunava. U proljeću 1732. bi Patačić imenovan nadbiskupom i metropolitom kaločkim. Zato je o. Andrija Zamberger, superior petrovaradinski, pohrlio 30. ožujka 1732. u Ilok, gdje je baš Patačić bio, da mu čestita na novoj časti.[97])

Iste godine 1732., u nedjelju 2. studenoga, bila je pouka za krizmanike i hrvatska i njemačka, jer je doskora imao doći biskup za krizmu. I došao je u srijedu 5. studenoga uvečer oko 7½ s. u Petrovaradin grof Sigismund Berenji (Berenyi) — 1740—1748. — pečuvski biskup-vizitator, sufragan nadbiskupa ostrogonskoga. Dne 7. studenoga pozvao je petrovaradinske Franjevce, da dadu račun (»ut rationem dent«), zašto tako slobodno vrijeđaju župna prava, što ih imadu Isusovci kao upravitelji župe petrovaradinske. Pozvao je i građane i naložio im, da nešto dadu za uzdržavanje župnika; predložio im je točke, neka promisle i onda odgovore, što hoće da dadu. Sjutradan posvetio je u župnoj crkvi sv. Jurja u tvrđi žrtvenik sv. Ivana Nepomuka; poslije podne pošao je u tvrđavu i na bojište kod Tekijske Gospe. U nedjelju 9. studenoga krizmao je biskup u župnoj crkvi.[98]) Na Martinje 11. studenoga, što je u ono doba bio zapovjedni blagdan, posvetio je crkvu oo. Franjevaca u Petrovaradinu (»assistente P. Superiore et PP. Franciscanis«); posveta je trajala od 7 s. ujutro do 1½ s. poslije podne. Isti je dan krizmao biskup u kapeli sv. Križa na groblju. Sutradan (12. XI.) odvezao je superior Andrija Zamberger (»propriis equis«) biskupa u Beograd, odakle se 16. XI. vratiše u Petrovaradin. Dne 18. XI. oko 7½ s. otputovao je biskup u Budim.[99]) Za cijelog svog boravka bio je biskup gostom Isusovaca.

U svibnju (9.) godine 1734. dobio je superior Zamberger pismo od kaločkog nadbiskupa Gabriela Patačića. kojim ga poziva, da održi misije u njegovoj nadbiskupiji. Vrlo se rado odazvaše petrovaradinski Isusovci i održaše misije u Baji i u Novom Sadu, kako je to već prije spomenuto. Na prvi prosni dan 31. V. iste godine išla je procesija iz Petrovaradina iz župne crkve preko Dunava do kapele sv. Ivana Nepomuka. Tu je nadbiskup propovijedao, čitao sv. Misu i krizmao, a poslije je pošao k Isusovcima u Peterovaradin na objed.[100])

[97]) Diar. pg. 91.
[98]) Diar. pg. 83.
[99]) Diar. pg. 84.
[100]) Diar. pg. 114. »quibus finitis apud nos prandium sumere dignatus est«.

Nasljednik Gabriela Patačića kao srijemskog biskupa bio je Ladislav Serenj (Szöreny), koji je za biskupa srijemskog imenovan 13. kolovoza 1733, a posvećen 4. travnja 1734. Rodio se u Njitri g. 1671. Nauke je svršio kod Isusovaca u Trnavi i u Rimu. Jer je biskup javio, da ne će doći, da pred Uskrs 1735. godine posveti ulja u Petrovaradinu, zatražili su Isusovci sv. ulja iz Beograda po jednom Franjevcu.[101]) Dne 14. travnja iste godine poslao im je bulu o jubileju, što ga je papa odredio za slogu kršćanskih vladara. U svibnju hotio je biskup Serenj, da kao natpastir pohodi svoju dijecezu. Superior Matija Rachenberger pođe 24. svibnja u Ilok, da pozdravi biskupa, koji je ondje držao kanonsku vizitaciju i najavio vizitaciju za Petrovaradin. U petak 27. svibnja 1735. stigao je biskup u Petrovaradin oko 5 sati poslije podne. Pred kapelom sv. Križa na groblju s pukom dočekao ga superior Rachenberger u pluvialu s dvojicom Isusovaca asistenata i kratko pozdravio (brevi oratiuncula).[102]) Pavić (str. 137) piše: »na čelu puka izašao pred biskupa superior M. Rachenberger pozdravljajući Serenja »Salve — — — magnae Ecclesiae Sirmiensis angele« s apostrofom apokaliptičkom — a Varadin je i mogao dočekati pastira svoga, bivši za cielo ono vrieme najjači grad katolički u Sriemu«. U procesiji uz zvukove trublji i bubnjeva pošao je biskup u župnu crkvu.[103]) Na Duhove (29. V.) držao je biskup Serenj prvi pontifikal u 9 s. u Petrovaradinu u župnoj crkvi sv. Jurja uz asistenciju oo. Baltazara Gregorića i Tome Pribinovića (»cum capellano domestico et Franciscanis ad id invitatis«). Na duhovski ponedjeljak dijelio je sakrameat sv. Potvrde, a u utorak imao je sv. Misu u Franjevačkoj crkvi. Uoči Tijelova (8. lipnja) uruči biskup Serenj superioru Rachenbrgeru dvije odredbe, da ih pribije na crkvena vrata. Jednim dekretom ograničuje se izlaganje presv. oltarskog Sakramenta, no ipak da ostanu nepovrijeđeni svi običaji u crkvi sv. Jurja. Drugim je dekretom postavio generalnim vikarom o. Petra Pastirevića,[104]) exprovincijala

[101]) Diar. pg. 128.
[102]) Diar. pg. 31.
[103]) Diar. pg. 31. »a dicto Sacello inter tubas et tympana comitante satis copioso populo ad templum nostrum induxit (naime Superior) decantante interea choro musicâ antiphonam: Sacerdos et Pontifex etc. templum ingresso oblatum est aspergibile, dumque ad praeparatum in medio sanctuarii scabellum D. Eppus flexit, cantavit chorus. Ecce sacerdos magnus, quo cantu finito P. Superior a latere summi altaris cum suis flectens decantavit orationem, quae habetur in missae anniversario electionis Eppi die, praemisso ab assistentibus versu: Amavit eum Dominus etc. quo finito D. Eppus ad aram ascendit populoque benedixit ac ad cubiculum praevie commode instructum reductus est«.
[104]) Diar. pg. 132. »casusque omnes matrimoniales sine illius auctoritate deinceps transigendos (exceptis minoribus) irritos declaravit«.

bosanskih Franjevaca u I l o k u. Ovu je čast generalnog vikara obnašao P a s t i r e v i ć kroz tri godine, sve do svoje smrti. Isti dan uručili su Franjevci petrovaradinski tužbe (»gravamina quaedam«) proti Isusovačkom starješini (»quibus responderi debuit prout videre est in archivio«). Poslije 14-dnevnog boravka u Petrovaradinu otišao je biskup (11. lipnja) u Z e m u n. Radi izričite zabrane biskupove, da se subotnji blagoslov u crkvi ne drži s pokaznicom (monstrancom), otada se subotom poslije podne, odnosno uvečer držao blagoslov u crkvi samo s izloženim ciborijem i bez kađenja.[105]) Kada je pučki misionar o. J u r a j M u l i h godine 1737. dopro do granice srijemske biskupije, upravio je biskup S e r e n j, tom prilikom M u l i h u ovaj list: »Velečasni Oče! čuvši da ste došli u srijemsku biskupiju, veoma sam se obradovao. No ova radost okrenula se u žalost, kad sam saznao, da ćete sad poći u Madžarsku. Ali čujte kakova mi je pjesma noćas u ušima zvonila: Georgi, rumpe moras, / Ad Sirmium i! / Quid gemis, quid hic ploras? / Ad Sirmium i! / Hungaria satis floret, / Ad Sirmium i! / Haec terra spinis horret, / Georgi, ad Sirmium i! / (Jure, ne odgađaj, Pođi u Srijem! što uzdišeš, što tuj plačeš? Pođi u Srijem! Madžarska već cvate, Pođi u Srijem! To je zemlja puna trnja, Jure, pođi u Srijem!)[106]) — I održane su Misije s velikim plodom u dvije župe, gdje su pomagali i petrovaradinski Isusovci. Dne 25. travnja 1738. poslao je biskup S e r e n j bulu o budućem jubileju.

Kada su Turci s velikom vojskom kolovoza 1739. pritisli B e o g r a d, mnogi su stali grad napuštati. Albanski biskup dođe iz Beograda u Petrovaradin 17. VIII. 1739, nastani se kod Isusovaca i ostade šest nedjelja, do 24. rujna.[107])

Drugi put je došao biskup S e r e n j u Petrovaradin g. 1741. da dijeli sv. Potvrdu. U svojoj biskupiji srijemskoj nije imao rezidencije, nego je stanovao u K a p t o l u kraj P o ž e g e. Godine 1743. kupio je jednokatnu kuću u Petrovaradinu, uredio za kuriju i otvorio je u njoj domaći oratorij sv. Petra. Želio je, da Isusovačka župna crkva sv. Jurja bude katedralom njegovom, no do toga nije došlo. Umro je 13. studenoga 1752. u N j i t r i, gdje je u poodmakloj starosti sproveo zadnje tri godine života. U biskupu Serenju imali su Isusovci iskrenog prijatelja i zaštitnika.[108])

105) Diar. pg. 133.

106) N i l l e s, Symbolae II. pg. 805. i 806. — Fr. H a m e r l D. I., Misije Družbe Isusove. (Kalendar Srca Isusova i Marijina 1919. str. 133. i 134).

107) Diar. pg. 211. i 217.

108) G. 1746. tiskao je Serenj u Budimu knjižicu »Vindiciae Sirmienses — Obrana Srijema«, puna povjesnih crtica i vlastitih doživljaja. — Znamenite su za povijest Srijema Serenjeve »Visitationes canonicae« 1735—1746. u biskupskom arhivu u D j a k o v u.

Biskupa Serenja nasljednik N i k o l a G j i v o v i ć, rodom iz S t o n a, bio je biskup srijemski od g. 1752—1762. Početkom g. 1762. umre u Petrovaradinu i ondje bi sahranjen u Isusovačkoj crkvi sv. Jurja I v a n P a k s i (Paxi, Baxi), zagrebački kanonik, imenovan je biskupom srijemskim u svibnju g. 1762. i posvećen za biskupa u Z a g r e b u 17. travnja 1763. U Petrovaradin je došao novi biskup prvi put 23. srpnja 1763.

Od g. 1768. do g. 1774. brojila je župa petrovaradinska 2203 duša (tvrđava 592, Ljudevitov dol 1309, Rakovdol 302).

6. — *Isusovačke osnovne škole i od g. 1765. gimnazija u Petrovaradinu. Obitelj Socher.*

Petrovaradin je bio prvi grad u S r i j e m u, koji je otvorio katoličku o s n o v n u š k o l u. A to ima zahvaliti Družbi Isusovoj. Započela se godine 1729. Nju je jedinu zastao u dijecezi biskup S e r e n j. Gorko se tuži na nedostatak nastave, koji toliko škodi narodu. On je u izvješću (1737) predložio i dvorskom vijeću i kralju, da se pobrinu za odgoj katoličke mladeži, kada to ne će da čine, kao što bi dužni bili, srijemska vlastela i pojedine općine.[109]) Za početak ustupili su Isusovci u Petrovaradinu za školu jednu kuću t. zv. »domus Ivaniana«, koju su legatom dobili na dar. U istoj kući stanovao je i učitelj, svjetovnjak. Grad im nije za to ništa plaćao. Stoga su Isusovci 29. travnja 1730. ponovno poslali učitelja gradskome sucu, neka se građani odluče ili da školu drugdje smjeste ili da plaćaju stanarinu.[110]) I stvar se ova dugo zavlačila od strane građana. Istom 28. veljače 1731. držala se je prvi put škola u kući od grada određenoj a sutradan se učitelj počeo seliti.[111]) Godine 1731. spominje se ime učitelja, a zvao se L e o p o l d. Učitelj je bio ujedno organista u crkvi. Kada jedne godine na Ignacijevo radi bolesti nije mogao svirati u crkvi, zamijenio ga kod svečane sv. Mise Franjevački gvardijan petrovaradinski. Ravnatelj osnovne škole bio je svećenik Isusovac. Koji su bili prvih godina, nije zabilježeno u godišnjim pismenim katalozima. Od godine 1736. i dalje (osim 1742.) navode se imena ravnatelja osnovne škole.[112]) U jesen g. 1755. imamo u Petro-

109) P a v i ć, str. 177.

110) Diar. pg. 18. »ut se cives resolvant aut ad scholam alibi deputandam et domum aut daciam a nobis protentam remittendam eo quod toleremus scholas in domo Ivaniana nobis legata absque fructu nostro, quae alias importabat annuata Census Rf. 32«.

111) Diar. pg. 42. »schola trivialis primo habita est in domo a civitate constituta... Ludimagister se successive ex domo Ivaniana transtulit«.

112) Ravnatelji su osnovne škole bili: g. 1736. i 1737. o. Teofil Socher, 1738. o. Ivan Kranz, 1739. o. Gaspar Schalck, 1740. o. Ivan Kogler, 1741. o. Leopold Kneidinger, 1743. o. Antun Karrer, 1744. i 1745. o. Bernard Prugger, 1746. o. Franjo Ksav. Obermayr, 1747—1749 o. Franjo Ksav. Forster, 1750—1752 o. Franjo Wagner, 1753. o. Filip Winkler, 1754. o. Dragutin Rott, 1755. o. Adalbert Rays. — (Catalogi Breves Petrov.).

varadinu dvije osnovne škole: jedna je hrvatska (Schola Trivialis Illyrica), a druga je njemačka (Schola Triv. Germanica). Osim svjetovnih učitelja ima svaka i svoga posebnog ravnatelja.[113])

Učenici osnovne škole slavili su svake godine svoje tri svetkovine. Dne 12. ožujka na svetkovinu sv. G r g u r a Pape pričestila bi se školska mladež, a uoči toga dana ispovjedila. Na sam dan dao bi superior učitelju slika, da ih dječaciam porazdijeli (»utpote in festo s. Gregorii et solemnitate puerorum«).[114]) Druga je đačka svetkovina bila sv. A l o j z i j e (21. lipnja) zaštitnik školske mladeži. Ispovjedili bi se učenici i na sam dan pričestili. U 9 sati prisustvovali bi pjevanoj sv. Misi (»cum tubis et tympanis«, g. 1730. »pro qua die invitati etiam ex fossato Musici cum tubis et tympanis solemnizarunt«). Treća je svetkovina bila nedjelja sv. A n đ e l a Č u v a r a (najbliža nedjelja 1. rujna). I za ovu svetkovinu pripravili su se učenici sv. ispovijeđu i sv. Pričesti. Na pjevanu sv. Misu ulazili su učenici u crkvu uz zvukove glazbe, a pred njima jedan odjeven kao anđeo sa svojim štićenikom; pred velikim oltarom u crkvi bilo je za nj pripravljeno klecalo, gdje je klečao pod sv. Misom (»sacrum cantatum inter tubas et tympana«); g. 1729. (Diar. pg. 6) pratilo je anđela i štićenika još nekoliko anđela, g. 1730. (Diar. pg. 29) trojica su bila obučena kao anđeli, od kojih su dvojica nosili svijeećnjake, a jedan je bio sa svojim štićenikom; g. 1738. (Diar. pg. 186) uveo je učitelj osnovne škole mladića sa štićenikom »comice« obučene. — Posebna crkvena svečanost na Spasovo znala je privući u crkvu sv. Jurja mnogo ljudi, nesamo iz Petrovaradina nego i iz N o v o g S a d a. Poslije podne u 3 sata slavilo se Uzašašće Isusovo na nebo. Kip uskrsnulog Spasitelja dizao bi se kroz jedan otvor na crkvenom svodu gore, a zatim bi se odozgor kroz isti otvor sipale sličice. Koji put bilo je i smijeha, a osobito dakako među mladeži. Prije dizanja svećenik u pluvialu i pjevači na koru pjevali su određene pjesme. Svečanost bi se završila s »Tebe Boga hvalimo«.

113) Ravnatelji hrv. osnovne škole bili su: g. 1756. o. Ignacije Marek, 1757. i 1758. o. Andrija Bošek, 1759. i 1760. o. Mihael Gollob, 1761.—1763. o. Juraj Lanzl, 1764.—1764. o. Franjo Gaslević, 1768. o. Stjepan Krušec, 1769. i 1770. o. Pavao Baffo, 1771. o. Franjo Gaslević, 1772. i 1773. o. Andrija Grabar. — Ravnatelji njem. osnovne škole bili su: g. 1756. o. Ivan Holinski, 1757. o. Franjo Wagner itd.; g. 1772. i 1773. o. Franjo Ksav. Periczhoff. (Cat. Breves Petrov.).

114) Diar. passim. — Taj dan bio je valjda svršetak prvog polugodišta školske godine, koja se je počinjala tada početkom mjeseca studenoga. A možda je zato odabrano upravo Grgurovo, što je papa Grgur I. Veliki dio osnovao u Rimu školu dječaka za pjevanje. — Grgurovo slave Isusovci i danas, jer su (1622) na taj dan kanonizirani sv. I g n a c i j e L o j o l s k i i sv. F r a n j o K s a v e r s k i.

Već g. 1713. ističe se u Annuama, da su u Petrovaradinu »genii« izvodili anđeoske slavospjeve na tijelovskoj procesiji u čast euharističnom Spasitelju, hrvatski, njemački i latinski »magno cum populi fructu et solatio«, dok još nije bilo formalne škole. Kasnije su učenici osnovne škole, odjeveni kod svake od četiri sjenica iza otpjevanog Evanđelja kazivali stihove, i to jedan hrvatske, a drugi njemačke, a bili su i posebno obučeni.

*

Godine 1765. otvorili su Isusovci u Petrovaradinu g i m n a z i j u, i to odmah cijelu donju gimnaziju. Otvorenje gimnazije u Petrovaradinu spominju Litt. Ann. Prov. Austr. od g. 1765. Znači li to, da je petrovaradinska gimnazija otvorena školske godine 1764/1765., dakle u jeseni 1764. ili školske godine 1765/1766., dakle u jeseni 1765? Odgovor glasi, da je otvorena šk. g. 1765/1766., dakle u jeseni 1765., jer tiskani katalog, koji se obično sprema za tisak u studenome ili prosincu za narednu godinu, ne navodi za godinu 1765. nijednoga profesora, nego istom za g. 1766. Predavali su prve školske godine 1765/6. u njoj dva profesora: o. A n d r i j a Š r a j n e r (Schreiner) u 4. i 3. razredu (Prof. Synt. et Gram.) i o. F r a n j o K s. F a s t u 2. i 1. razredu (Prof. princ. et parv.), a prvim je ravnateljem gimnazije (Praef. schol.) bio o. S i g i s m u n d Š u r i a n (Schurian). Svega je bilo 30 đaka.[115]) Prve se je godine držala nastava u iznajmljenoj kući (»haud modicis impensis«), no slijedeće godine (1766) prenesena je u Isusovačku kuću, a g. 1767. dobila je gimnazija još zgodnije prostorije u Isusovačkoj rezidenciji. Srijemski biskup I v a n P a k s i vanredno se je veselio, što je uspjelo Isusovcima otvoriti gimnaziju i g. 1766. lijepo ih obdari (»praelarge remuneratus est«). A g. 1767. sam biskup došavši u Petrovaradin pita, hvali gimnazijalce i daje im nagrade.

Točan broj gimnazijalaca znade se samo za četiri godine od osam godina, što je postojala Isusovačka petrovaradinska gimnazija — naime od 1765—1773, a bilo ih je godine 1766 — 30 đaka; 1768. — 12; 1769. — 23; 1771 — 14.

Gimnazijalci su i predstavljali, tako godine 1766: Raspikuća (Decoctor), što se vanredno sviđalo jednako odličnjacima kao i puku; — g. 1767. K r e m e s (Chremes); — 1768. Sebičnjak (»homo ad genium suum referens omnia vel ut barbare dicam, commoditatis studiosus«); — 1769. Erazmo Montano;

115) Upadno je svakako, ali je činjenica, da je Isusovačka gimnazija počela odmah sa četiri razreda iste godine t. j. 1765. Bit će, da su neke dječake Isusovci već prije privatno poučavali, da mogu u 2. ili 3. ili 4. razred, a neki učili su drugdje (u Zagrebu, Požegi ili gdje u Ugarskoj), pa prešli u novoosnovanu petrovaradinsku gimnaziju. Nešto slično bilo je i na varaždinskoj gimnaziji, gdje su 1636/37. bila samo dva razreda, a 1637/38. četiri. »Vrela i Prinosi« sv. 2. (1933) str. 125.

— 1770. nije bilo predstave (»theatrum siluit, quod propior ab aquis metus et illata ingens calamitas luctum non spectacula posceret«).[116]

Profesori su bili za svih osam godina Isusovci svećenici, a nikada magistri, kao što je to bio običaj u drugim Isusovačkim gimnazijama. Ukinućem reda u jesen 1773. morali su Isusovci u gimnaziji nastavu napustiti. Zadnji direktor gimnazije O. Winkler postao je župnikom župe sv. Jurja u Petrovaradinu, a zadnji profesori: Oci Majerberg i Pogričnik postali su njegovi kapelani — sva trojica kao svjetovni svećenici. Isusovačka petrovaradinska gimnazija prijeđe u svjetovne ruke i ostade do godine 1779, kad je otvorena gimnazija u Vinkovcima, a tim je prestala ona u Petrovaradinu.

Između onih, koji su se posvetili odgoju i obuci mladeži u Petrovaradinu, spomenut ćemo dva rođena brata Socher, Teofil i Franjo Ksaverski. Prvi od njih bio je ravnatelj osnovne škole, a drugi gimnazijski profesor. Socheri su iz St. Pöltena u Donjoj Austriji: šestero rođene braće postali su Isusovci, pa i otac im je najprije bio Isusovac. Napustivši red veli se da je rekao, da će mjesto sebe poslati svoje sinove u Isusovce.[117]) Sva šestorica bili su vrijedni članovi Reda, četvorica — Antun, Josip, Albert i Franjo Ks. — odlikovali su se i na književnom polju. Najstariji je bio Antun, koji se rodio 5. IX. 1695, povjesničar, umro je 18. III. 1771. u Beču. Izdao je g. 1740. povijest Isusovačke austrijske provincije: »Historia provinciae Austriae Societatis Iesu, pars prima ab exordio Societatis ejusdem ad annum Christi MDXC. authore Antonio Sochero Societatis Iesu sacerdote. Superiorum permissu. Viennae Austriae, typis Gregorii Kurtzböck, universitatis typographi, anno MDCCXL« fol. 440 str. U toj povijesti spominje pisac o. Tomu Zdelarića (str. 48), prvog poznatog Isusovca Hrvata (stupio u Red 1554) i Siščanina o. Marka Pitačića (gl. »Vrela i Prinosi« 1934, str. 48 ss.). — Drugi je Josip, doktor teologije, umro je 11. III. 1771. u Banjskoj Bistrici[118]); treći je Albert, koji je u Ljubljani predavao filozofiju i teologiju, a umro 15. VII. 1763. u Celovcu; četvrti je Ignacije, propovjednik u Temišvaru, umro 1738. (»in obsequio peste infectorum decessit«).[119]) Dvojica Teofil i Franjo Ksav. djelovali su u Petrovaradinu. O. Teofil Socher rodio se 8. III. 1704, u Isusovce stupio 1. II. 1723. (Cat. I Petrov. 1737). Gotovo cijeli život bio je propovjednik. U Petrovaradinu je bio dvije godine 1736. i 1737. njem. propovjednik svetačni, upravitelj Bratovštine Muke Isusove, katehista, ravnatelj osnovne škole, dušobrižnik za Nijemce. Umro je po Stögeru g. 1767.

116) Litt. Ann. dotičnih godina.

117) Stöger, pg. 330.

118) Stöger, pg. 331.

119) Što je rečeno za Alberta i Ignacija, navodi Stöger, pg. 330.

Najmlađi O. Franjo Ksav. Socher rodio se 17. X. 1706, stupio je u Isusovce 14. X. 1722. U mladim je godinama bio gimn. profesor u Steyru i Ljubljani, zatim (kao svećenik) u Beogradu.[120]) Poslije vršio razne službe (propovjednika, upravitelja kongregacije, katehiste, duhovnika kaznione itd.) u Sibinju, Ostrogonu, Grazu, Beču. Tu u Beču je pet godina radio na velikom misijskom zborniku »Der Neue Welt-Bott«, što ga bijaše započeo o. Josip Stoecklein.[121]) U poodmakloj dobi[122]) zamolio je provincijala, da bi ga poslao onamo, kamo je drugima najteže poći. Provincijal mu udovolji želji i pošalje ga u Petrovaradin,[123]) koji tada u austrijskoj provinciji nazivahu »grob Nijemaca«, valjda zbog klime.[124]) U Petrovaradinu je djelovao u raznim službama g. 1768—1773, a g. 1773. vratio se u Austriju. Umro je Madžarskoj 30. kol. 1781. u 75. godini života kod redovnikâ Servita »ad S. Virginem Lauretanam«.[125])

7. — *Ekonomija. Desetina. Štolarina.*

O materijalnim prilikama petrovaradinske Isusovačke kuće iznosimo po službenim spisima dočuvane podatke, pri čemu valja držati na umu, da je od prihoda mnogo išlo na razne gradnje (rezidencije, gospodarskih zgrada, crkve itd.). Godine 1696. bila su dva Oca — prihod 360 forinti iz carske blagajne (»ex pensione Caesarea«) i 60 for. od uprave župe; dakle za jednoga

120) Po tiskanom katalogu 1738. bio je i upravitelj đačke Marijine Kongregacije, a bavio se je i dušobrižništvom.

121) Stoeger: »continuavit germanice Stöcklinii Mercurium seu Epistolas Indicas«. — Gl. i Sommervogel t. VII, col. 1585—1586.

122) Bile su mu tada oko 63 godine.

123) Cijeli curriculum vitae Franjin do g. 1770. ima Cat. I. Petrov. 1770.

124) Stöger, pg. 331. »et provecta iam aetate cum pro singulari abnegationis sui exemplo a Provinciae Praeside eo mitti petiisset, quo aliis omnibus disponi difficillimum accideret, Petrovaradinum, Germanorum sepulchrum dici solitum, missus«. — A i Historia res. Poseganae piše g. 1713. za o. Franju Ks. Rovisa, kako je to već naprijed spomenuto, da je iz Požege krenuo »ad difficillimam Missionem Petrovaradinum«. Iako ovo »difficillimam« i gornje »difficillimum« ne bi moralo značiti, da je Isusovcima u Petrovaradinu bilo najteže, a ono svakako odatle slijedi, da se je u prostranoj i brojnoj austrijskoj Provinciji u 18. stoljeću držalo, da je život i rad Isusovaca u Petrovaradinu vrlo težak. A razlozi bi mogli biti ovi: smatrao se Srijem u neku ruku kao »terra Missionis«, gdje nije bila crkvena hijerarhija sasvijem uređena; višeputa nesklonost nekih građana petrovaradinskih prema Isusovcima; neke nesuglasice s petrovaradinskim Franjevcima, jer su Isusovci imali župu i branili župnička prava; život katolički otešćavalo je, što je bilo mnogo raznih inovjeraca posvuda naokolo u Srijemu i ljudi raznih narodnosti — i sve ovo zajedno znatno je otešćavalo religijozni, prosvjetni, karirativni i kulturni rad.

125) Stöger, ibidem. — Sommervogel t. VII, 1342.

godišnje 210 for. ili mjesečno blizu 18 for., bez sumnje i za ono vrijeme čedna svota.[126]) Dne 26. lipnja 1702. dobije komorsko nadzorništvo u Slavoniji nalog, da tamošnjim eksemptnim župama Družbe Isusove dade plodove desetine. Isto je bilo naređeno i provizorima tricesimalnog ureda u Petrovaradinu. (Maurer, Cardinal Kollonitsch str. 393. po rukopisima budimpeštanske sveučilišne biblioteke Hevenesi str. 156). Godine 1711. bila su tri Oca: prihod u novcu 498 for. iz blagajne (»ex censu«), 360 for. iz carske blagajne (»ex Pensione cassata«), štolarina 200 for., u naravi desetina u vrijednosti 200 for., od livada 40 for. — ukupno 1298 for.; a rashod: za služinčad 160 for., za crkvu 400 for., za Isusovce 360 for. — ukupno 920 for.; odbivši troškove ostalo je 378 for., dugova bilo je 80 for.[127]) Godine 1730. godišnji dohoci računali su se po prilici 1890 for., odbivši godišnje izdatke 1160 for., preostalo je 730 for.; uzdržavala su se četiri Oca; dugova nije bilo nikakovih. Godine 1764. imala je kuća 7000 for. glavnice i odatle dobivala je 350 for. kamata, osim toga desetinu od vina u vrijednosti otprilike 1000 for., štolarinu oko 300 for. Još je imala vinograde, livade i vrt. Ukupno je bio dohodak u novcu 1650 for., u naravi u vrijednosti oko 200 for. Dakle godišnji dohoci 2571 for., a opterećena je bila sa blizu 950 for. Ostalo je za osoblje 1571 for. i od toga se je uzdržavalo sedam Isusovaca — šest OO. i jedan Brat pomoćnik.[128])

Za obiju tijelovskih procesija — na samo Tijelovo i na osminu Tijelova — nosili su nebo i baklje građani. Prije toga Isusovci bi upozorili gradskog suca, da odredi nebonoše i bakljonoše, premda — piše kroničar g. 1729.[129]) — ne zaslužuju te časti, jer ni u čem ne potpomažu župnika, nego nasuprot navaljuju na nj (»qui in nulla re Parocho assistunt, sed potius impugnant«). Bio je g. 1728. i 1279. superior i župnik O. A d a m K u n i c, za koga veli nekrolog, da su ga uopće resile sve kreposti pravog redovnika. Iste g. 1729. imenovan je starješinom u Beogradu, gdje je i umro 28. listopada 1729. Valjda se je radilo o školi, koju su Isusovci g. 1729. otvorili u Petrovaradinu, a možda i o štolarini. Svakako je glede štolarine bilo neko vrijeme poteškoća. O. M a t i j a H e i s — superior i župnik od 6. XI. 1730. do listopada 1731. — saznao je 24. siječnja 1731. od petrovaradinskog generala, da građani Petrovaradinci po dekretu preuzvišenog g. komandanta L o c a t e l l i a imadu istu štolarinu plaćati kao i Osječani. Tu je odredbu saopćio komandant građanima, ali župniku nije. Zato

126) Cat. 1. Miss. Petr. S. I. A° 1696. Austr. 50. pg. 291.
127) Cat. 3-tius Rerum seu Status temporalis Miss. Petr. 1711. Austr. 61.
128) Cat. 1. Miss. Anno 1764. Austr. 110. pg. 715.
129) Diar. pg. 1.

je sutradan pisao O. Superior-župnik glede štolarine nadbiskupu ostrogonskom E s t e r h a z i j u, a za tri dana poslao je O. J u r j a J a m b r e š i ć a u Osijek »in causa stolae«.[130]) Zatim su 15. veljače iste godine podnijeli Isusovci tužbu (»per formatum memoriale«) proti prkosnim građanima petrovaradinskim nadbiskupu ostrogonskom i o stvari izvijestili svoga provincijala u Beču o. I v a n a T h u l l n e r a.[131]) Napokon slijedeće godine 1. siječnja 1732. pristali su građani, da župniku u Petrovaradin plaćaju jednaku štolarinu kao što je u Osijeku. Spis je potpisao Seng, viši direktor osječke komore.[132])

Jutrom 15. srpnja 1735. javljeno bi superioru M a t i j i R a c h e n b e r g u, da petrovaradinski Franjevački gvardijan sabire imena građana, koji će posvjedočiti, da im nije ništa poznato »de conventione stolae cum civitate facta«, gdje se određuje »portio canonica«) 25 for., što se ima platiti Isusovcima za ukop kod Franjevaca u Petrovaradinu. I više građana dalo je svoj potpis. O. R a c h e n b e r g e r, kao starješina i župnik, uputi se gradskome sucu P e r c h t s u i pred njim i pred sazvanim prisežnicima pokaže autentični spis štolarinske konvencije i prosvjeduje protiv nezadovoljnika. Šesnaest građana, koji su se potpisali, pokušali su svoj čin da opravdavaju veleći, da su od Franjevaca prevareni, i obećaše, da će skoro poći u Franjevački samostan i svoj spis natrag tražiti. Sjutradan su to zaista i učinili i pred gvardijanom razderali spis.[133])

Kad su Isusovci primili novoosnovanu župu u Petrovaradinu, već je tada nadbiskup Kolonić odredio bir u desetini vinskoj. Kasnije su imali dobivati i desetinu žita.[134]) Beneficij desetina napadali su razni često i žestoko. Zato je od vrhovne uprave osječke (»a Suprema Directione Essekinensi«) poslano 18. listopada 1735. Isusovcima petrovaradinskim rješenje Dvorske komore, kojim im se priznaju desetine od srijemskog biskupa Serenja prijeporne (»in controversiam vocatae«), što se već davno prije molilo.[135]) Napokon 18. svibnja 1746. carskom rezolucijom Isusovcima petrovaradinskim kao misionarima desetine su zauvijek potvrđene.[136])

Imali su petrovaradinski Isusovci vinograd, pivnicu i livade kod kapele Tekijske Gospe i još jedan vinograd u S r i j e m s k i m K a r l o v c i m a. Godine 1717. sijeno razgrabili su vojnici, a vinograd kod kapele Tekijske zgazilo je vojništvo ili

130) Diar. pg. 40.
131) Diar. pg. 41.
132) Diar. pg. 63.
133) Diar. pg. 134.
134) Diar. pg. 5. »4. Augusti 1729. coepit Scriba decimas frumenti conscribere in grano accipiendas. Stramen vero decimalistae ultro se obtulerunt ad nos devehendum«.
135) Diar. pg. 139.
136) Litt. Ann. Prov. Austr. Anno 1746.

vojnici obrali. A godine 1732. dobili su Isusovci od petrovaradinskog generala vojnike, da čuvaju sakupljenu desetinu. Mnogo je puta bilo i parbe radi granica posjeda, što su ih Isusovci imali. Još godine 1767. mjernik izmjerio livade i vinograde i kuća je dobila mir.[137]

Isusovačka kuća u Petrovaradinu zvala se je uvijek u katalozima (i pisanim i tiskanim) i u izvješćima Isusovačkim, pa i onda, kada je imala gimnaziju: Missio Petro-Varadinensis.[138] Prvih godina sve do godine 1705. bila su samo dva Oca: jedan je bio propovjednik i dušobrižnik za Hrvate, drugi za Nijemce. Od jeseni 1705. bila su trojica i to dvojica za Nijemce, jer je bilo više njemačkih obitelji, a jedan za Hrvate. Od godine 1728. do 1731, pa 1736. 1737. i 1738. bila su četvorica, godine 1732—1735. pa 1739—1755. bilo je pet Otaca. Godine 1756—1759, pa 1763—1765. bilo je šest Otaca, 1760. 1761. i 1766—1768. osam, godine 1762. sedam, godine 1769. i dalje bila su devetorica Otaca. Za Hrvate kao propovjednici i dušobrižnici bila su dvojica, a kasnije trojica određena, dok su ostali Oci radili prema potrebi za Nijemce, Madžare, Talijane, Slovake i Čehe.

Školske godine 1772—73. bili su u Petrovaradinu ovi Isusovci:

P. Leopoldus Kraus, Sup. Paroch. Oper. — starješina, župnik, dušobrižnik.

P. Andreas Grabar, Conc. Fest. Catech. et Exh. 4. Tem. Illyr. hab. Cur. Schol. Triv. illyr. Juv. Exerc. Paroch. Oper. — hrvatski svetačni propovjednik, katehista, kvaterni ekshortator, kateheta hrvatske osnovne škole, pomoćnik župnikov.

P. Franciscus Mayerberg, Prof. Synt. et Gram. hab. Cur. Milit. Hung. Oper. — gimnazijski profesor, duhovnik madžarskih vojnika, dušobrižnik.

P. Franc. Xav. Gaslevich, Conc. Dom. Illyr. Oper. Cons. 1. — hrvatski nedjeljni propovjednik, dušobrižnik, kućni savjetnik prve godine.

P. Franc. Xav. Periczhoff, Conc. Fest. Germ. Praes. Congr. Agon. Exh. 4. Temp. Catech. Germ. hab. Cur. Schol. Triv. Germ. Juv. Exerc. Paroch Oper — njemački svetačni propovjednik, upravitelj Bratovštine muke Isusove, kvaterni ekshortator, njemački katehista, kateheta njemačke osnovne škole, pomoćnik župnikov, dušobrižnik.

137) Litt. Ann. Prov. Austr. 1717. 1732. 1767.

138) Missio znači i omanju Isusovačku rezidenciju. Ovakovih je bilo u Austrijskoj Isusovačkoj Provinciji godine 1773. u svemu 11, a među njima osječka i petrovaradinska. Na čelu je svakoj bio »Superior Missionis«, što je tada značilo kućni starješina, a ne u onom smislu, kao što je Superior Missionis u misijskim krajevima, koji ima vlast nad ovećim teritorijem. Neke rukopisne bilješke, koje sam trebao, dao mi je urednik VIP o. M. Vanino najpripravnije, pa mu na njegovoj susretljivosti izričem srdačnu zahvalu.

P. Franc. Xav. Socher, Praef. Spir. Mon. Juv. Exerc. Paroch. Oper. — kućni duhovnik, opomenitelj, pomoćnik župnikov, dušobrižnik.

P. Georgius Lanczl, Exerc. Paroch. Oper. — zamjenik župnikov, dušobrižnik.

P. Oswaldus Pogrietschnigg, Prof. Princ. et Parv. Hist. dom. Oper. — gimnazijski profesor, kućni povjesnik, dušobrižnik.

P. Philippus Winkler, Conc. Dom. et Exh. Quadr. Germ. dat punct. FF. Conf. Dom. Praef. Schol. Oper. Cons. 1. — njemački nedjeljni i korizmeni propovjednik, daje točke razmatranja Braći, kućni ispovjednik, ravnatelj gimnazije, dušobrižnik, kućni savjetnik prve godine.

Bilo je pri ukinuću Družbe 9 svećenika i 2 Brata, u svemu 11 Isusovaca. (Po tiskanom Catalogus Provinciae Austriae S. I. pro anno MDCCLXXIII).

Poslije ukinuća Družbe Isusove (breveom pape Klementa XIV. od 21. VII. 1773.) radili su u Petrovaradinu od 9 spomenutih petrovaradinskih Isusovaca kao svjetovni svećenici šestorica: Grabar, Kraus, Lanczl, Mayerberg, Pogrietschnigg, Winkler. U pojedinim Isusovačkim kućama u razno doba je proglašen breve papin. Tako u Dubrovniku 3. rujna 1773, na Rijeci 23. rujna, u Varaždinu 12. listopada, u Osijeku 24. studenoga. Kojeg je dana proglašen u Petrovaradinu, nije mi poznato dosele.

Po Maticama pokojnih župe petrovaradinske sv. Jurja[139]) Andrija Grabar, Požežanin, župski vikar sv. Roka, umro u Petrovaradinu 17. prosinca 1875. u 51. g. života. Juraj Lancl (Lanczl), Varaždinac, župski vikar sv. Križa, umro je u Petrovaradinu 20. rujna 1788. u 58. g. Franjo Majerberg iz Budimpešte, kapelan župe sv. Jurja, umro u Petrovaradinu 5. prosinca 1786 u 56. g. Osvald Pogričnik (Pogrietschnigg, Pogriecsnig) iz Celovca, kapelan župe sv. Jurja umro u Petrovaradinu 7. prosinca 1786. u 43. g.

Leopold Kraus postao je vojnim kapelanom »C. R. militaris capellanus castrensis« u Petrovaradinu. Gdje i kada je umro, nepoznato. Ivan Filip Vinkler de Mohrenstreit postao je župnik petrovaradinski sv. Jurja, umro u Kamenici (tamo je i pokopan) 27. rujna 1801. u 81. g.[140]) Bio je apostolski protonotar, 1787. arhiđakon srijemski i generalni vikar. Za Franju Ksav. Sochera rečeno je već prije, a o Perizhoffu, koji je bio 2 godine (1772 i 1773) ravnatelj

139) Protocollum defunct. 1768—1788. t. II.

140) Liber defunctorum Ab Anno 1788. usque 1825. Tomus 3-ius Praesidii Petrovaradinensis.

njem. osnovne škole u Petrovaradinu, ne zna se, što je bilo dalje s njim.

Franjo Ksav. Gaslević, Požežanin (Illyrus, Posega-nus) rodio se 13. listopada 1730. Primljen je u Isusovce u Požegi. Stupio u novicijat u Trenčinu 15. listopada 1747. Svršio je gimnaziju u Požegi. U Sakolcu, iza novicijata, ponavljao je humaniora (1750). Filozofiju (1751—1753) svršio je u Trnavi, bogosloviju (1757—1761) u Gracu. Osim latinskog i hrvatskog jezika znao je njemački osrednje. Baccalaureus SS. Theol. creatus Graecii. Svečane zavjete položio je u Petrovaradinu 2. veljače 1765. Bio je profesor u Požegi u 1. i 2. razredu (1754), 4. i 3. r. (1755), u Zagrebu (1756) u 4. r., (1757) u 5. r. U Osijeku bio je svetačni propovjednik godinu dana (1762). Treću probaciju obavio je u Judenburgu (1763). U Petrovaradinu svetačni propovjednik i katehista u crkvi 4 godine i po. Po tiskanim katalozima: bio je deset godina u Petrovaradinu 1764—1773. i to 1764. hrvatski svetačni propovjednik, katehista, kvaterni eksortator; upravitelj osnovne škole hrvatske i njemačke, operarius; — 1765. i 1766. hrvatski svetačni i korizmeni propovjednik, upravitelj osnovne škole hrvatske, pomoćnik župnika, operarius hrvatski i njemački, 1767. isto što i 1766. samo što nije bio korizmeni nego hrvatski katehista i kvaterni propovjednik, 1768—1772. pomoćnik župnikov (Exercet parochialia) i operarius, a usto 1771. hrvatski katehista i upravitelj hrvatske osnovne škole; godine 1773. hrvatski nedjeljni propovjednik, dušobrižnik, kućni savjetnik. — Gdje je bio poslije ukinuća reda i kada je umro, nije poznato.

8. — Starješine petrovaradinske i od g. 1701. župnici u tvrđi.

Farkaš Ivan 1693—1697.
Prenthaller Ivan 1698.
Farkaš Ivan 1699—1706, prvi župnik.
Zunggo Franjo Ks. 1707—1708.
Erthl Fridrik 1709.
Martin Jakov 1710—1717.
Wolffburg Petar 1718—1719.
Leger Ivan 1720—1724.
Mayr Klemens 1725—1727.
Kuniz Adam 1728—1729.
Achtsnit Franjo 1730.
Heiss Matija 1731.
Zamberger Andrija 1732—1734.
Rachenberger Matija 1735—1737.
Thaller Tomo 1738.

Ceschi Ignacije 1739.*)
Kneidinger Leopold 1740—1741.
Perger Franjo 1742.
Karrer Antun 1743.
Prugger Bernard 1744—1745.
Obermayer Franjo Ks. 1746—1747.
Kosaček Ioahim 1748—1758.
Teuffel Karlo 1759—1760.
Percaić Josip 1761—1763.
Schissler Samuel 1764—1766.
Schurian Sigismund 1767.
Kraus Leopold 1768—1773.

Ovaj je popis sastavljen po rukopisnim katalozima do godine 1721. uključno, dalje po tiskanim.

9. — Ravnatelji i profesori gimnazije.

1766. Šurian (Schurian) Sigismund.
Šrajner (Schreiner) Andrija 4. i 3.
Fast Franjo Ks. 2. i 1.
1767. Tanzenberg Kajetan.
Šrajner Andrija 4. i 3.
Fast Franjo Ks. 2. i 1.
1768. Četo (Cetto) Antun.
Federmajer (Födermayer) Matija 4. i 3.
Grundtner Joakim 2. i 1.
1768. Četo (Ceto) Antun.
Stelzl Ivan od Boga 4. i 3.
Federmajer (Födermayer) Matija 2. i 1.
1770. Četo (Cetto) Antun.
Majerberg (Mayerberg) Franjo Ks. 4. i 3.
Lešić (Leschütz) Simon 2. i 1.
1771. Četo (Cetto) Antun.
Majerberg (Mayerberg) Franjo Ks. 4. i 3.
Lešić (Leschütz) Simon 2. i 1.
1772. Vinkler (Winkler) Filip.
Majerberg (Mayerberg) Franjo Ks. 4. i 3.
Pogričnik (Pogrietschnigg) Osvald 2. i 1.
1773. Vinkler (Winkler) Filip.
Majerberg (Mayerberg) Franjo Ks. 4. i 3.
Pogričnik (Pogrietschnigg) Osvald 2. i 1.

Svi su profesori bili svećenici Družbe Isusove. Popis je sastavljen po tiskanim katalozima.

---

*) Po Diariju petrovarad. godine 1739. bili su redom Superiori: O. Ignacije Ceschi, O. Gašpar Šalk, O. Mihael Pikuli, O. Leopold Kneidinger.

Sadržaj dosad izašlih brojeva

„VRELA I PRINOSA“

SADRŽAJ 1. BROJA (1932)

SADRŽAJ 2. BROJA (1933)

SADRŽAJ 3. BROJA (1933)

SADRŽAJ 4. BROJA (1934)

SADRŽAJ 5. BROJA ([illegible]

SADRŽAJ 6. BROJA (1936)

SADRŽAJ 7. BROJA (1937)

SADRŽAJ 8. BROJA (1938)

Posebna izdanja:

Broj 1. ZEMLJOVID HRVATSKE iz g. 1673., izradio ga STJEPAN GLAVAČ D. I. (Sarajevo 1937). Karta je fotolitografskim putem reproducirana u naravnoj veličini (90×90 cm) i tiskana offsetom. U ukusnom kartonu (s prilogom od 4 strane o Stj. Glavaču), dobiva se kod Uredništva »Vrela i Prinosa« za sniženu cijenu od Din. 25.—.

Broj 2. Prof. VJEKOSLAV ŠTEFANIĆ, Jakov Ledesma i njegov »Nauk Karstianski« (1583). — Cijena Din. 40.—.